

MÜHACİR

"İranlı Mühacirlər Cəmiyyəti" İctimai Birliyinin mətbu nəşri
№ 04 (106) 21 noyabr 2018-ci il

ایرانلى مهاجرلر جمعى اجتماعى بيرليقينين مطبوع نشرى

Bir əsr nədir ki... Yüz illərlə kömüllərdə qalacaqsan!

Mənzilimdə sakit guşəyə çəkilib 100 illik yubileyini beynəlxalq tədbirlə qeyd edəcəyimiz Firdun İbrahim barədə mətbu orqanlarda işıq üzü görən yazıları yenidən vərələyirom. Sayları ilə yanaşı coğrafi əhatələri də məmənunluq doğurur. Bakı, Gəncə, Qazax, İsevç, Almaniya, Danimarka, İran, Belarus və sair. Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin Mərkəzi Komitəsi və "İranlı Mühacirlər Cəmiyyəti" İctimai Birliyi təşkil etdikləri müsabiqəyə qatılanların demək olar həmisini mükafatlandırmaq niyyətindədir. İstəmedim XXI əsr jurnalistikamızda Firdun İbrahim şəxsiyyətini kamil səciyyələndirməyə qadir nümunələrin barmaqla sayıla biləcəyini əsas götürüb kimsə kütləviliyi könlü sindirməməq, yaxud vəziyyətdən asan çıxış yolu tapma kimi dəyərləndirdi. Deyəcəklərimin belə yanaşmanın məntiqə söykəndiyini əsaslandıracağına tam əminəm.

İstədim önce müsabiqəyə start verməzdən əvvəl yaşı 40-dan yuxarı və aşağı nəsillərin nümayəndələri arasında aparlığım sorğuların nəticələrini açıqlayım. "Milli Qəhrəman Firdun İbrahimini tanıyrınsınız" sualını cavablandırıv yaşıldıdan texminən 80 faizi xalq yazarısı Mirzə İbrahimovun, onun "Gələcək gün" romanının baş qəhrə-

manı Firdun İbrahiminin adlarını çəkdilər. Bir çoxu vaxtilə yenilməz ığidlər barədə inşalarında bu insana bənzəmək istədiklərini də yazdıqlarını yada saldılar.

Digər müqayisə isə əvvəlki nəticənin tamam əksi, təccübəndirici və təssəfləndirici idi. Məsələnin kökünə vardım. Kimlərinsə "müdrikənə" islahatı sayəsində "Gələcək gün" tədris programından bir müddət çıxarıldığından gənclərin qınaqə çəkilməsinə ciddi əsaslar olmadığı qənaətinə gəldim. Arazin o tayından, bu tayından ağızdolusu dəm vuran pedaqoqların bilgi boşluğunun kompensasiya etmək naminə zəhmətə qatlaşmamaları görür, ən məsul işləri Firduna həvalə edirdi".

Firdun İbrahim barədə dolğun yazımaqın yaratdığı çətinliyə gəlməzdən əvvəl bir misal çəkim. Yaxşı yadımdadır. 1978-ci ildə Salyanda "Qələbə" qəzetiňin şöbə müdürü işleyərkən mənə rayona qonaq gelən Mirzə İbrahimovdan müsahibə almaq tapşırılmışdı. Unudulmaz sənətkardan "Gələcək gün" dəki Firdunun həyatda nə dərəcədə real olduğunu soruştum. Həmsəhətim o dövrün hadisələrinin canlı şahidi olduğunu, Firdunu və atası Qəni kişini şəxsən tanıldıqını dilə gətirdi: "Onun kimi gənc yaşlarında mərd, yenilməz, istedadlı, bacarıqlı, xalqını hər yerdə ləyəqətlə təmsil etməyi bacaran, məsləki-

Firdun İbrahim,
Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru

ni, amalını dünya var-dövlətindən, şirnikləndirici təkliflərdən üstün tutub şəhadət şərbətini tərəddüsüz içən cavanlar nadir təpiti dər - dedi - Rəhmətlik Seyid Cəfər Pişəvəri onu övladı kimi sevir, simasında gələcək varisini görür, ən məsul işləri Firduna həvalə edirdi".

Sonralar F. İbrahiminin həyat və mübarizə yoluñunu öyrənərkən göz önündə daha ecazkar, parlaq obraz yarandı. Yubiley tədbiri üçün dəvətnamədən yalnız bir sətir: "Sizi görkəmli dövlət xadimi, diplomat, hüquqşunas, yazıçı, jurnalist, publisist, şair, təhqiçatçı, Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin və "21 Azər" Hərəkatının ünlü simalarından biri, Milli Hökumətin Baş Prokuroru, şəhid, İran xalqlarının Mili Qəhrəmanı Firdun Qəni oğlu İbrahiminin anadan olmasının 100 illik yubileyi münasibəti ilə tətənəli tədbirə dəvət edirik". Bunlar 27 yaşlı gəncin sağlığında qazandığı, hər bir müasirinin və sonrakı nə-

sillərin milyonlarla təmsilçisinin həsədlə baxa biləcəyi titullar olsa da Firdun təmam başqa aləmin kəhəkəşənli ulduzu tək layiq olduğu əbədiyyətə qovuşub.

Vətən, xalq, amal, istiqlal yolunda şəhidliyin özü də Ali Haqqın boxş etdiyi müqqədəs mükafatdır. Bu mükafat, bu zəfər tarixdə, dönmələrdə yalnız seçilmişlərin qisməti, tale yaşantısıdır. F. İbrahim gəncliyimizdən qəlbərimizdə əbədi varlıq, milli azadlıq uğrunda mübarizoni dayandırmayan bütün Şərq xalqlarının simvollarından, fəxrlərindəndir.

Bir vaxtlar Təbrizin İmamiyə qəbiristanlığında şəhid məzarını ziyarətə gələnlərə yasaqlarla qadağalar qoyanlara indi əhəmiyyət verməyən soydaşlarımız hər gün onun qəbri öünüə düzdükleri gül-çicəklə Milli Qəhrəmanı heç zaman unutmadıqlarını nümayiş etdirirler. Belə diqqət inqilab nəfəslə şairimiz Həbib Səhirin "Namurad Firdun İbrahimimə" şeirindəki duyğulara da bir təskinlikdir.

*İldönümün tutan yoxdur
Yoxdur səni yada salan
Qəbrin üstə göy ot bitdi,
Ey namurad yaziq cavan
Asıldıqın gündən bəri
Matəmlidir göy Gülüstan.*

Bu da bir faktdır ki, təkcə Azərbaycanın cənubunda deyil, bütün İranda Firdun İbrahim iictimaiyyətin yaxından tanıdığı, barosində mütəmadi yazılar gedən, xatirosi əziz tutulan şəxsiyyətlərdəndir.

Müqayisələr öz yerində. Hər iki təşkilatın başlığı iş olduqca mühüm əhəmiyyətə malikdir. Zəngin, az təhqiq olunmuş mövzular qalereyasının hər bir tədqiqatçını gərgin axtarışlar, yaradıcılıq səyələri ilə üzbəüz qoyma danılmazdır. Müsabiqənin təşkilat komitəsinin də yazarlara saygılı yanaşması bu amildən qaynaqlanır. Gəlin yadda saxlaya q ki, yaşı 70-i ötən hər iki təşkilat yarandığı gündən indiyədək tarixi şəxsiyyətlərlə bağlı ilk yaşı bəhsləşməsini keçirir. Bizim Firdun İbrahim ilə yanaşı xalqa, iictimaiyyətə tanıtılmalıdır, təbliğ olunmalı hələ neçə-neçə tarixi simalarımız var. İlk müsabiqəmiz isə yazarları yeni-yeni axtarışara, sınaqlara istiqamətləndirəcək.

100 yaşlı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaşıdı Firdun Qəni oğlu İbrahim qartal ömrü yaşıdı. Ruhu səmalarda, əbədi xatirosi qəlbərlərdədir.

Bir əsr nədir ki, yüz illər də kömüllərdə qalacaq!

*Rəhim Hüseynzadə,
İranlı Mühacirlər Cəmiyyətinin
sədri, Azərbaycanın əməkdar
jurnalisti*

Təbriz, Gülüstan bağı,
Firdunun son günü.
O, qəcmədi Vətəndən
O, seçmədi sürgünü...

Gülşənin ortasında,
Dar ağacını seçdi.
Azadlığa inəndi,
Azadlığa and içdi.

Ölümündən qorxmayırdı,
Ruhu, eşqi göydərdi.
O, həyata keçməyən
Qanunlarçın göynədi.

Kəndləri bir-bir gəzən,
Xalqa savad öyrədən.
Uşaqlar ilə bəzən,
Qəbir üstə görüşən...

Dərsləri qəbir üstə
Yazılıb, pozan müəllim.
Dərməntək nüsxə-nüsxə,
Xalqın dərdində hakim.
Firdun İbrahim.

Firdunun son günü

Köynəyi qızıl güldü,
Azadlığa açılan.
Sanki Firdun deyil
Xalqın azadlığıdır,
İndi dardan asilan.

Təbriz xiyabanları
Deyin çatdırımı sona.
Oxşadığı bu güllər
Əlin uzadır ona...

-Bizim qəlbimizdən,
Heç yera getmeyirsən.
-Sən yenə gələcəksən,
Ölməmişdən, ölmədin,
Hələ gülümşəyirsən!

İzdiham dalgalanır,
-Qıraq bu kəndirləri!
Qəlbində aparmasın,
Qoy gələcək günləri!

-Qırğına yol verməyin,
Sakitləşin deyir: o.
Yumruqla ədalətin,
Qapısını döyür o.

-Biz təzdən gələcəyik,
Xalq azadlıq alacaq.
Bu Vətonim, bu xalqım...
Azadlığa qalacaq!

Zülmə nə döz, nə əyil!
Vətən şahların deyil!
Şahlar əbədi deyil!
Bu üsul, bu idarə,
Bilin əbədi deyil!

Təbriz Gülüstan bağı
Bir ığdırın son günü...
O, qəcmədi Vətəndən,
O, seçmədi sürgünü!

O, seçdi dar ağacın,
Azadlığa aparsın.

Ruhu bir göy göyərçin,
Onu yerdən qoparsın.

İstədi uzaq düşüsün,
Yerin, zülmün gözündən.
Şəfəqlər süzültürdü,
Firdunun üzündən.

"21-i Azər"in
Ədalət qanunları.
Yazılırdı əliylo.
O, ölməyə getmirdi,
Gələcəyə gedirdi,
Əzmiyle, hünəriylo.

Qardaş bu gün,
100 yaşın da tamam oldu.
Yaş deyimmi bu ömrünə.
Sənin ömrün yaşa golməz.
Əbədiyyət şahinləri,

Ömür bilməz!
Sənin ömrün vətənimin
Göylərində,
Dan ulduzu.
Ağ günlərə çıxaracaq,

Xalqımızı, yurdumuzu.
Sənin ömrün bir əbədi,
Sənməz məşəl.

Sənin ömrün dünənimdən,
Bu güməmə uzanan ol
Sənin ömrün ömürlərin
Bahasıdır.

Sənin yurdun inqilablar

Yuvasıdır!

*Tariel Ümid,
İranlı Mühacirlər Ədəbi
Birliyinin sədri,
Dədə Qorqud Beynəlxalq
Mükafatı Laureati*

**Firdun İbrahim,
"İranlı Mühacirlər
Cəmiyyəti" İctimai Birliyi
sədrinin birinci müavini**

Noyabrin 24-də saat 12-00-da Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzinin dəyirmi zalı Firdunsevərlərin ixtiyarına veriləcək. Tədbir üç gün qalsada inidən uğurunu, fəaliyyətimizin təkmilləşməsinə, yeni çalarlarla zənginləşməsinə yönələn təsir imkanlarını görür, ən əsası Firdun İbrahimimə simasında tərxi şəxsiyyətlərimizin o taylı, bu taylı vətənimizin sakınclarınə daha yaxından tanılması, nəsillərə təbliği üçün başladığımız işlərin təzə, keyfiyyət mərhələsinə qədəm qoyacağına inanırıq. Belə nəticəyə öncədən gəlməyə yubiley təşkilatçılarının - Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsi və "İranlı Mühacirlər Cəmiyyəti" İctimai Birliyinin son iki ayda hazırlıq çərçivəsində nəzərdə tutulan bütün tədbirləri yüksək səviyyədə yekunlaşdırımları əsaslar verir.

Belə ki, münsiflər heyəti Azərbaycanın şəhər və bölgələrindən, Avropa ölkələrindən, İrandan beynəlxalq müsabiqəyə göndərilən yazıları oxuyaraq ən yaxşıları müəyyənləşdirib, Azərbaycan Elmlər

Bütün təşkilatçılara və iştirakçılara İbrahimilər nəslinin təşəkkürünü bildirirəm

Akademiyasının Rəyasət Heyətinin qərarı ilə Firdun İbrahiminin iki kitabı nəşr olunub, "Azərbaycan" ruznamesinin, "Mühacir" qəzetinin yubiley sayları işq üzü görüb, iştirakçılara dəvətnamələr göndərilib, döş nişanı, təqvim və qələm hazırlanıb. Tədbirdə məruzəçi və çıxış edəcək alımların, təhqiqatçıların da adları məlumdur.

Böyük həcmli işlərin qısa müddətdə keyfiyyətlə icrası eyni zamanda Firdun İbrahimin şəxsiyyətinin unudulmadığının təsdiqidir. Bu mənim üçün sonsuz sevinc, qürur mənbəyidir. Atam Ənuşirəvan İbrahimini qardaşının əziz xatirinə ehtiram əlaməti olaraq onun adını, soyadını mənə verib. Bu baxımdan yubileyi tədbirinin bütün təşkilatçılarına, iştirakçılara, yazı qaliblərinə, müəlliflərinə İbrahimilər nəslinin təşəkkürlərini yetirme mənə həvalə edilib...

Gözümüz dünyaya açandan evimizdə zəngin kitabxana, qalaq-qalaq qəzetlər, jurnallar görmüşəm. Atam ağlım kəsəndən babamdan - Qəni kişidən də danışıb, amma əmim barədə söhbətləri bitib - tükenməyib. Onda bilmışəm ki, xalqımızın şərəf salnaməsini yarananlar sırasında olan bir nəslə mənsubam.

Hüquqşunas peşəsinə seçməyimin səbəbi də ilk növbədə valideynlərim olub. Onlar mənə Firdun İbrahiminin nəzərləri ilə baxıblar. Sonralar ədəbiyyatdan, filmlərdən bu sahənin peşəkar, mərd, yenil-

mez obrazları ilə tanış olanda gələcəyimi hüquqşunaslıqla bağlamağı qətiləşdirmişəm. Bakı Dövlət Universitetini bitirib Azərbaycanın prokurorluq orqanlarında çalışdığım 37 ilin hər gündən elə sanmışam ki, Firdun və Ənuşirəvan İbrahimilər başımın üzərində dayanıb nəzarət edirlər. Onlara hər gün vicdani hesabatımı vermişəm. Ötən müddətdə nə vaxtsa rəhbərlik tərefindən tenbeh olunma, cəzalandırma halları ile üzləşməmişəm. Dəfələrlə Baş Prokurorluğun tərifnamələri, qiymətli hədiyyələri ilə mükafatlandırılmışam. Bu sistemdə ən nüfuzlu hesab edilən Azərbaycan Respublikası prokurorluğu orqanlarının fəxri eməkdaşı adına və döş nişanına layiq görülmüşəm. Hazırda təqəüdə çıxdığım bir vaxtda daxili təselli tapıram ki, mən onların ruhu qarşısında borclu qalmamışam.

Əlavə edim ki, F. İbrahimin yubileyinin Azərbaycan Respublikasında prokurorluq orqanlarının yaranmasının 100 illiyinə təsadüf etməsinin özü də simvolik əlamət sayılmalıdır. Bu münasibətlə baş prokuror Zakir Qaralov tərefindən mene tərifname də göndərilib, orada xidmətlərim ifadəsinə tapıb.

Bunlar öz yerində. Yazidan məqsədim heç də kiməsə hesabat vermək deyil. Sadəcə Firdun İbrahimini barədə məxəzlər, fikirlər, sitatlara istinadən hər bir azərbaycanlının, hüquqşunasın ondan niyə nümunə götürəcəyinə qisaca

aydınlıq gətirmək isteyirəm.

Azərbaycan Milli Hökuməti cəmi bir il ömür sürüb. Amma onun bütün şərq xalqlarına hər sahədə nümunə ola biləcək qanunlar toplusu məzmununa, dolğunluğuna görə, ən əsası cəmiyyətdə yaşından, vəzifəsindən, milliyetindən asılı olmayaraq hər bir şəxsin hüquq və demokratik azadlıqlarını əsas götürməsi ilə yaddaşlarda qalıb. Həmin qanunlar insan mənafeyinə, şərəf və layaqətin qorunmasına, rifah halının yaxşılaşdırılmasına, iş və ictimai faydalı zəhmətin təminatına, Vətənin iqtisadi tərəqqisine yönələn hər cür xüsusi mülkiyyət hüququnun müdafiəsinə istiqamətlənmişdi.

Milli Hökumətin cild-cild hüquqi bazası hem də Seyid Cəfər Pişəvərinin rəhbərliyi altında çalışanların, xüsusilə hüquqşunasların bunları hasilə getirmək üçün necə həvəsle, gərgin işlədiklərini, bütün bilik və bacarıqlarını yeni cəmiyyətin inkişafına, möhkəmləndirilməsinə sərf etdiklərini göstərməkdədir. F. İbrahim "Azərbaycan" qəzetində yaşırdı ki, biz hamımız Azərbaycan Milli Hökumətinin yeni dövrə bizim üçün yaratmış olduğu yeni ictimai, iqtisadi, siyasi şəraitdən layqaqətli istifadə edib, öz bacarıqlarını nişan verməliyik. Bundan sonra qanunu pozan və xalqın hüququna təcavüz edən hər bir şəxs ən ağır və rehimsiz surətdə cəzalanacaqdır...

F. İbrahim özü zindanda

olarkən yüzlərlə günahsız insanın amansızcasına cəzalandırıldığini görmüşdü. Özünü müdafiə edən məhbusların 100 nəfərindən çoxunun dörd il ərzində məhkəmə qərarı olmadan hebsə qaldığını müşahidə etmişdi. Milli Hökumətin Baş Prokuroru təyin edilən kimi onların hamısı azadlığa çıxdı. Beləliklə də bütün yağılı vədləri rədd edərək qanunun və şəxsiyyətin alılığını əyani surətdə göstərmişdi.

O vaxt əksəriyyətin gümənə belə gəlməzdə ki, dördüncü ostanın başçısı, Urmiyədəki qoşun hissəsinin komandiri, kəsdiyi başlara görə heç vaxt sorğu-suala tutulmayan polkovnik Əhməd Zəngənə barədə kimse ölüm hökmü çıxarmağa cəsəret edə bilər. Baş prokuror isə canının xahişinə gələnlərə sərt şəkillə bildirmişdi ki, ağır silahlar, tanklar vasitəsilə qocaları, uşaqları, əliyalın insanları amansızcasına öldürən birisinin həyatda yaşamağa haqqı yoxdur. "Çünki biz xalqın tələyi ilə möhtəkirlik edən alış-verişçilər deyilik, onun azadlığı yolunda mübarizəyə qalxmış sərbəzəriq. Ölüm bizi qorxutmur".

Bəli, o, Azərbaycan Milli Məclisinin və Milli Hökumətin xalqın malını, canını, əməniyyətini, azadlığını xalq düşmənlərindən qoruyub saxlamaq haqqındaki ədaləti qanunların həqiqi müdafiəcisi idi.

Şadəm ki, tələbələr də müsabiqəyə qosulub

Hörmətli redaksiya!

Bir neçə gündən sonra Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin və "İranlı Mühacirlər Cəmiyyəti" İctimai Birliyinin xalqımızın tarixi simalarından Firdun İbrahiminin 100 illik yubileyinə həsr etdikləri birgə beynəlxalq müsabiqəyə yekun vurulacaq, qaliblər mükafatlandırılacaq. Münsiflər heyətinin üzvü kimi fəxr edirəm ki, qarşıya qoyulan məqsədə demək olar çatmışıq. Müsabiqəyə yazı göndərənlərin sırasında xarici ölkələrdə yaşayan qələm sahibləri ilə yanaşı gənc nəslin nümayəndələrinin, tələbələrin də olması təqdirdə layiq haldır. Bu cərgədə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsində dərs dediyim gənclərin də yer alması mən xüsusişə sevindirir.

Təbiidir ki, Firdun İbrahimini ki mi şəxsiyyətlərin səciyyələndirilməsi alim və təhqiqtərəvənə üçün də asan iş deyil. Bu mənada tələbə yarzaların vəziviyətini başa düşmək olar. Onların Firdun İbrahimini barədə yazıları gənc nəslin tariximizin

**Həcər Ümmənə
(Hüseynova)
Azərbaycan Dövlət
Pedaqoji Universitetinin
professoru, filologiya üzrə
elmlər doktoru**

**Cox sağ olun,
Mübariz müəllim!**
Bu günlərdə İranlı Mühacirlər Cəmiyyətinin Zaqataladakı regional təşkilatının sədri, həkim Nadir Hünərvəridən xoş müjdə və sevinclərin ifadə edən fotosəkillər almışıq. Xəbərdə təşkilatın idarə heyətinin həmin ofisdə ilk iclasının keçirildiyi, toplantıda İMC-nin nəzarət-təftiş komissiyasının sədri Əzizəga Mürsəlovun iştirak etdiyi, cəmiyyət rəhbərliyinin onlara tövriklərini yetirdiyi bildirilir.

Fotolarдан da görünür ki, yeni təmir-dən çıxan, avadanlıqlarla təchiz olunan otaqda tarixi şəxsiyyətlərin portretləri, kitablardır, qəzetlər, digər əyani vəsiyətərəvənələr buraya gələnlərə ofisin hansı quruma məxsusluğuna bələdçilik edirlər.

Qeyd edək ki, sovet dönməndə müvafiq şə-

Zaqatala regional təşkilatına ofis verildi

raiti olmuş yerli təşkilat yaradılışından 26 ildən sonra yeni ofisini bərpa edib. Belə diqqət və qayğıya

görə ilk növbədə Zaqatala Rayon İcra Həmkərliyinin başçısı Mübariz Əhmədzadəyə

borcluyuq və minnətdəriq. Ötən il İMC-nin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə reallaşdırıldığı lajihənin şəhərin Heydər Əliyev Mərkəzində keçirilməsinə şərait yaranan və tədbirdə şəxslər iştirak edən Mübariz müəllimin müraciətimizə belə həssas yanaşması unudulmaz xeyrixaqliqdır.

Sonda cəmiyyətimizin bütün üzvlərinin adından deyirik:

- Sağ olun, Mübariz müəllim!

**Rəhim Hüseynzadə,
"İranlı Mühacirlər
Cəmiyyəti"
İctimai Birliyinin
sədri**

*İbrahim Darabi
"Coşqun çay" romanından bir parça*

Firidun İbrahimi həyatının son anlarında yenə də mübarizəsinə davam etdirmək ezmində idi. O, mübarizə meydanında özünü möğləb deyil, qalib göründü. O, həyatının sonuna qədər mübarizəsinə davam etdirməyə israrlı idi. Bu üzdən ölüm ayağında da özündən misilsiz cəsarət göstərməklə tərəfdarları onun bu iradəsinə fəxri edib və düşmənləri isə alçalıb, ümidsizliyə qapanmalarını isteyirdi. Özünü yaraşıqlı geyimde gördükdə dodaqlarına gülüş qonaraq, öz-özüne dedi: "Həyatımın son anlarında bu da mübarizəmin formalarından biri olacaqdır."

Firidun öz soyuq və qaranlıq kamerasında fikrə qərəb olmuşdu. Həyatında gördüyü işlər kino pərəsti kimi gözü öndən keçərək müxtəlif mənzərələri zehnində canlandırdı. Uzaq qəsəbədə əhalinin arasında oturub dərdləşən qoca və ixtiyar bir kişinə deyikləri haqda düşünürdü. O, düşünürdü ki, qoca kişi Firidunun dərdlərə çarə etməsini bildikdə dərindən ah çəkərki süfrə kimi ürəyindəkiliəri açıb ortaya qoydu. İndi o günləri xatırlayırdı. Ixtiyar kişinə qəhrədən boğazı tutulan halda söyledikləri qəm notları tək qulaqlarında cingildəyirdi:

Qəsəbə əhalisinin hamısı məni tanır və bilir ki, mən nəcəyəm. Kim idim və kim olmuşam(hardan-hara gəlmisəm). Həyat yoldaşım acıdan öldü. Mən qızımla tək qaldım. Ömrüm onun böyüməsinə sərf etdim. O, böyük gözəl bir qız oldu. Amma qəsəbədə gözəllik qızların bələsidir.

Firidun xatırlayırdı ki, qoca kişi ah çəkərək qəhrədən boğazı sıxılmış halda sözüne davam etdi: "Xan zorla qızımı təcavüz etdi. Güllə kimi onu kökündən yoldu. Qızım tez bir zamanda solaraq xəstələnib, öldü. Gece-gündüz göz yaşı töküb, nalə etdim. Amma heç bir faydası olmadı, kimse harayımı çatmadı. Hələ də qızımın intiqamını almaq ümidiyle yanib-yaxınlıram.

Yenə də Firidun xatırlayırdı ki, ixtiyar kişi kədər və ümid dolu baxışla sözüne davam edərək dedi: "Oğlum indi ki, xalqın prokuroru olubsan, barı sən dadıma yetiş!"

Ah çəkərək sözüne davam et-

Həbsxanada Firidun İbrahimi Amerika müxbirinə xitabən: Azərbaycan Demokrat Firqəsi məhv olmayıb və olası deyil!

di: "Ax cavənləq hardasan?! Əger gənc olsaydım, bir qəm-qüssəm olmazdı. Özüm o, haram tıkə yemmiş şərefsizdən əzizimin intiqamını alardım!"

O gün Firidun qoca kişiye ürək-direk vermək üçün demişdi: "Ata, qəm yemə, Ətrafımızda halqa vuran bu gənclər sənin yerinə intiqamını alacaqlar. Sənin bacarmadığın işi onlar bütün kin və nifrətlərli yerinə yetirəcələr!"

Firidunun gözü qarşısında başqa bir xatira və səhnə canlanaraq yerini digər bir səhnəyə verirdi. Zindan guşəsində o səhnelərin hamisində oynadığı rolunu xatırlayarkən ruhu sakitleşirdi....

Öz-özüne düşünürdü: "İndi o ixtiyar kişi neyləyir? Qoca kişilər və qadınlar neyləyirlər? Əvladlarının yasını tutan ata və analar neyləyirlər? Yenə də yurdumuzu qarət və talan etdilər. Yenə də xalqımızı qan dəryasında boğdular. Yenə də xalqımızın əldə etdiyi nailiyyətləri aradan apardılar. Görəsən, o gün qoca kişinə dövrəsinə halqa vuran gənclər diridirlərmi? Onlar xan və bəylərən ixtiyar kişinə intiqamını aldılar mı?"

Firidun öz düşüncəsində qərəb olduğu an kamerasına yaxınlaşan bir ayaq səsi diqqətini cəlb etdi. Öz-özüne soruşdu: "Kamerama addım-addım yaxınlaşan bu səs ölüm ifritəsinin ayaq səsidirmi?"

Səs kamieranın arxasında kəsildi. Açıq qıfil içinde fırlanaraq qapı açıldı.

Gözətçi idi. O, ucaboy, kök, sarişin xaricini müşaiyyət edən bir tərcüməçi ilə birləşdə gelmişdi.

Firidun yenə öz-özüne soruşdu: "Bu yabançı kişinin burada nə işi var? Onu Beynəlxalq Aypara Cəmiyyəti göndəribmi? Xaxud Parisdə tanış olub görüşdüğüm şəxslərdəndirmi?"

Yabançı şəxs təmiz geyimde, dodaqlarında təbəssüm, əlində

isə kağız və bir karandaş görünürdü. Olini Firiduna uzatdı:

- Mən amerikalı müxbirəm. Sizi görməyime çox şadam. Keyfiniz necədir? Size necə qulluq edirlər?

Müxbir düşündü ki, Firidun onun sözlerini başa düşməyib, ona görə də tərcüməciyə üz tutaraq sözlerini çevirməsini istədi. Firidun ingiliscə dedi:

- Tərcüməciyə ehtiyac yoxdur. Sözüüz söyleyin. Məndən nə isteyirsiniz?

Müxbir heyətlənərək dedi:

- Bəs Siz ingiliscə də danışırıñız! Qəribe bir diplomat nəzərə gelirsiniz! Yüksek istədəda sahibsiniz! Labüb bilirsınız ki, coxları

Azərbaycan Xalq Konqressinin nümayəndələri, Təbriz, 20-21 noyabr 1945-ci il

istedadlarını pula satırlar?!

Firidun gülərək dedi:

- Cənab, Siz yanlışlıqla məni başqasıyla dəyişik salıbsınız. Birinci baxışda Sizin kim və nə məsləkdə olduğunuzu zənn edib və nə məqsədlə geldiyinizi başa düşdüm.

Müxbir dedi:

- Yanlış düşünməyin. Mənim pis bir niyyətim yoxdur. Həmçinin mənə cənab xıtab etməyiniz de lazımdır. Elə ağa xıtab etməyiniz kifayətdir. Qəzətlərdə çap etdirdiyiniz məqalələrinin hamisini oxumuşam. Sizin müdafiənindən də xəberim vardır. Mənim peşəm. Sizin kimi şəxsiyyətlərə görüşüb müsbəhə aparmağımı tələb edir. Bu səbəbdən buradayam.

Firidun:

- Mən də müxbirlikle biganə deyiləm, onun nə olduğunu biliyəm. Əsil və vicdanlı bir müxbir apardığı müsahibələrini bir kəlmə də azaldıb və təhrif etmədən çap edər.

Müxbir:

- Elədir.

Firidun:

- Bəs nə üçün özünüzü əziyyət verib mənimlə müsbəhə aparmağa görə uzun məsafəni qədər edərək Amerikadan buraya qədər gelibsiniz?

Müxbir:

- Dediim ki, mən mübirəm.

Firidun:

- Bəs sualınızı verin. Yalnız Sizdən bircə xahişim budur ki, söylədiklərimi bir kəlmə azaltmadan nəşr edin.

Müxbir:

- Əlbəttə.

Müxbir soruşdu:

- Azərbaycan Demokrat Firqəsinin məhv olması doğrudurmu?

Firidun qətiyyətə cavab verdi:

- Əger Siz divarla səhbət etmirsinizsə və səhbət üçün bu bağlı kameralaya getiribsinizsə, bəs demək olar firqə təşkilati dağılmayıbdır. O, söylədiyin söz gözlerini həqiqətə bağlayan və firqənin məhv olmasını arzu edən adamların sözüdür. Amma Siz əmin olun ki, demokrat firqəsi məhv olmayıb və olası deyil.

Müxbir:

- Bəs söyleyin, bu firqə həda hakimiyət edir?

Firidun:

- Xalqın ürəyində!

- Amma mən xalqdan bir səs etşitmirəm?

- Əger eşidən qulağınız olsaydı, mütləq bu səsleri eşidərdinizi!

Firidun acı bir gülüşlə sözüne əlvə etdi:

- Görünür Siz xan və feodalla-

rın səsini yaxşı eşidirsınız, Amma xalqımızın ürək səsini etitməkdə çətinlik çəkirsiniz!

Müxbir:

- Sən hələ gəncsən, niye...

Firidun müxbirin sözünü kəsib dedi:

- Yaxşı olar ki, bu müsbəhəni davam etdirməyək. Əgər Siz bizim tarix və əsatirlerimizdən xəbəriniz olsayıdı, bizim həmişə "Qaraqışqa"(1) adlı eşidilən at, Qopuz (2) səsi və bir Dədəqorquq adlı müdrik şəxsiyyətimizin olduğunu bilsəydiniz dəha bu qədər uzun məsafəni gelmək üçün özünüzü zəhmət verməzdiniz!

Müxbir:

- "Qaraqışqa"? Dədə Qorquq? Bunlar nədir?

Firidun güldü:

- Qorquq müdrik ulu babamız, Qaraqışqa isə Azərbaycanın sarislaz və qəhrəman övladı Babəkin atının adıdır.

Mən Sizin yerinə olsayıdım, bundan belə hər bir Azərbaycan mübarizi ilə müsbəhə aparanda doğru nəticəyə çatmaq üçün öncədən onların tarix və əsatirlerini yazdım!

Müxbir məyusluqla Firidunun sözlerinə qulaq asırdı. Lakin məqsədinə nail olmaq üçün Firidundan istədiyi sözü eşidə bilmədi. Firidun nəinki ölümdən və edam hökmündən qorxmurdı, bəlkə getdiyi yolu inamlı davam etdirmək ezmində idi. Ölüm hökmündən şikayətlənmirdi. O, ele gələcəkden söz açırdı, sanki həmin anda o günləri görürdü

1. Babəkin atı nəzerdə tutulur. Nağıllarda deyilir ki, Babəkin atı hər zaman Azərbaycanda zülm tütüyün edərsə, o, Savalanda gözyaşı ilə yaranmış göldən çıxıb və kişnəyərək suvari tələb edir.

2. Qopuz Azərbaycanın qədim müsiqi alətidir. Aşıqlardan öncə ozanlar ondan istifadə edirilmişlər.

Nəsillərə nümunə

edir, sözün əsl mənasında can yandırırı. Mən də az-çox söz adamı olduğumdan dünya ədəbiyyatından, otaylı-butaylı Azərbaycanımızın tarixindən, dilindən, dinindən, zəngin mədəniyyətdən, musiqisindən, mətbəxindən və s. qatı açılmamış səhbətlər, nümunələr söyləyir, faktlar göstərir ki, adəmin mati-qutu quruyurdu, heyrlənmək mümükün deyildi.

Vaxtin hər anının, dəqiqəsinin, mən deyərdim ki, hətta saniyəsinin belə qədir-qiyətini dərindən dərk edirdi. Yaxşı əməllerin, işqli geləcəyin yorulmaz yolcusu idi...

F.İbrahimimən Tehran Universitetinin hüquq fakultəsinə daxil oldu. Tələbəlik həyatı dünyaya daha geniş gözle baxmaq üçün ona hərəkəflər daha münbit fəaliyyət meydani açdı. O da bütün bilik və bacarığını, isteklərini, arzularını var qüvvəsi ilə

OD OĞLU OD

...Əmim oğlu Hökməliyə minnətdaram. Məni Laridan Meşkinə, oradan isə Astara şəhərinə (İran) apardı. Məktəbə baş çəkdi. Müəllimlər, şagirdlər görüşüb səhbətləşdik. Həddindən çox maraqlandığım məktəbli Firidun ilə tanışlığımı ömrümün ən xoş anı, günü kimi yaddaşımı ömrülk, əbədilik həkk etdim. Tanışlığımız yaxınlığı, bir qədər sonra isə dostluğa çevrildi. O da mənim kimi bədən quruluşuna görə ariq, boyca nisbetən uca, uzun, qara şəvə saçların, çatma qışların, nurlu sıfətin, parlaq, işıqlı gözlərin sahibi olan bir məktəbli idi. Görkəmi ilə onların, yüzlərin, minlərin arasında seçilir, fərqlənrədi. Sözləri, cümlələri elə işlədir, valehədici, qısa, lakin çox məharetlə geniş, mətləbləri insanlara gün kimi aydın olan danışıqlı, səhbəti hə-

zin musiqini xatırladırı. Göz bəbəklərinin lap kökündə hiss ediləcək kədər kölgəsinin bərqərər olduğunu ağıllı həmsəhbətlərə dərhal sezir, duyurdular.

Firidun, men deyərdim ki, od parçası, mərifəti, terbiyəsi, biliyi, bacarığı, həssaslığı və xeyli sayda digər insanı keyfiyyətləri ilə oxuduğu məktəbin pedeqozi kollektivinin və şagird yoldaşlarının istər-istəməz təmənnəsiz olaraq dərin hörmət və izzətini qazanmışdı. Onu ürkədən sevirdilər... Bədxahları da yox deyildi. Varlı balaşlarının xainlikdən, xəbislikdən az qalırkı ki, ürəkləri partlasın. Bu kasib oğlan belələrinin, eləcə də onların valideyinlərinin, bir çox "müəllim"lərin gözünə zəhərli ox, tikan kimi sancılırdı. Ders əlaçısı idi. Tarixə, edəbiyyata, riyaziyyata dəha çox meyl

edir, sözün əsl mənasında can yandırırı. Mən də az-çox söz adamı olduğumdan dünya ədəbiyyatından, otaylı-butaylı Azərbaycanımızın tarixindən, dilindən, dinindən, zəngin mədəniyyətdən, musiqisindən, mətbəxindən və s. qatı açılmamış səhbətlər, nümunələr söyləyir, faktlar göstərir ki, adəmin mati-qutu quruyurdu, heyrlənmək mümükün deyildi.

Vaxtin hər anının, dəqiqəsinin, mən deyərdim ki, hətta saniyəsinin belə qədir-qiyətini dərindən dərk edirdi. Yaxşı əməllerin, işqli geləcəyin yorulmaz yolcusu idi...

F.İbrahimimən Tehran Universitetinin hüquq fakultəsinə daxil oldu. Tələbəlik həyatı dünyaya daha geniş gözle baxmaq üçün ona hərəkəflər daha münbit fəaliyyət meydani açdı. O da bütün bilik və bacarığını, isteklərini, arzularını var qüvvəsi ilə

Davamı səh.4-də

Əvvəli səh.3-də

Məhsur inqilabçı, siyasi və ictimai xadim, Milli Hökumətin Başçısı, istedadlı jurnalist S.C.Pişəveri yenice təsis olunmuş "Aljir" qəzetinə onun namizədiyyinin təsadüfü olaraq seçməmişdir. Qəzətə əməkdaşlığına başladıqdan az sonra F.İbrahimini redaksiyanın heyət üzvü seçilmişdir. O, istedadlı jurnalist kimi İran Xalq Partiyasının rəsmi orqanı olan "Rəhbər", antifaşist yönümlü "Mərdom", "Zəfer" qəzetlərinə də öz kəskin, dəyərləri yazıları ilə diqqət çəkmiş, yüksək nüfuz sahibinə çevrilmişdir. Azərbaycanda (İran) "Xavare nou" (Yeni Şərq), "Azərbaycan" qəzetləri ilə də əməkdaşlığı etmiş, günün aktual anlarını işıqlandıran məqamları təhlil edən dəyərləri yazıları ilə şöhrətlənmişdir.

F.İbrahimini 1945-ci ilin mayında universiteti bitirdi. Gənc hüquqşunas kimi doğma ana dili ile bərabər Fars, Fransız, Ərəb dillərini də mükəmməl biliirdi. Bu istedadlı gənclə universitetdə də, İran Xarici İşlər Nazirliyində də, nüfuzlu mətbə orqan olan "Ettelat"da da işləməyi döñə-döñə teklif etsələr də cəngavər hüquqşunas, istedadlı jurnalist, alovlu vətənşərvər öz ana yurduna dönmək, xalqın içərisində onlara birgə nəfəs almaq, mübarizə aparmaq yoluunu ən düzgün hədəf seçmişdir...

Maraqlıdır ki, 1945-ci il sentyabrın 5-de ADF-nin rəsmi orqanı olan "Azərbaycan" qəzetinin ilk sayı çap olundu, işq üzü gördü. Həmin andan F.İbrahimini qəzetiň əməkdaşı idi. Təkcə bir məqama nəzər salmaq kifayətdir ki, bu istedadlı jurnalistin nəyə qadir olduğunu günümüzün oxucusuna çatdırı bilək. F.İbrahiminin "Azərbaycan" danışır... İftixarlı tariximizdən bir neçə parlaq səhifə" başlıqlı yazıları 30 oktyabr-21 noyabr 1945-ci il tarixləri arasında "Azərbaycan" qəzetinin (ADF-nin orqanı) 42-ci sayından başlayaraq 60-ci sayı da daxil olmaqla 19 nömrəsində ay-

ri-ayrı sərlövhələrlə çap olunmuşdur və 19 məqalədən ibarətdir. Həmin yazınlarda Azərbaycanın qədim tarixi, adət-ənənələri, dili, ədəbiyyatı, mənəviyyatı, azadlığı, istiqaliyyəti uğrunda apardığı mübarizələr, dövlət və ordu quruculuğu, siyasi təşkilatları, mezhəbləri geniş şəkildə öz əksini tapmışdır...

Əvvəlcədən oxucuya onu da xatırlatmağı özümə borc sayaraq bildirirəm ki, İranda qədim tariximizə aid ana dilimizdə ilk əsərin - "Azərbaycanın qədim tarixin-

həbsindən də, 6 ay zindanda ən ağır işgəncələrə, əzab-əziyyətlərə metanətlə dözmələrindən də müfəssəl xəbərdar idim.

Zindanda F.İbrahimini üzünü dustaqlara tutub deyirdi: - "Mən öz ömrümü Azərbaycan zəhmətkeşlərinin və bütün İranın azadlığı və səadəti yolunda sərf etmişəm. Bu zaman içərisində çalışdım ki, öz vəzifəm şərəflə yerinə yetirim. Mən xalq

Nəsillərə nümunə

Meydanın qan selinə döndüyü, insanların qanlı göz yaşlarının seli, gənclərin eti raz mitinqləri, nümayişləri gözlərim öündən həle də çəkilmir. Heç vaxt da çəkilməyəcək!..

Milli Qəhrəman, görkəmli inqilabçı, ictimai-siyasi xadim, diplomat, istedadlı jurnalist, publisist, Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru Firidun İbrahiminin həyatından səhbat açdığım kiçik məqamlar azadlıqsevər insanlar üçün elə bilirom ki, nə isə deyir!

Yuxudan hövlənk oyandım. Qan-təriçərisində üzürdüm. Alnımı ovuşturдум, üzümə su vurdum. Bir qədər avazdım, özümə gəldim. Hafizəmi qurdaladım, özümün önünə ilk olaraq bu gəldi.

"Firidun İbrahim: 21 noyabr 1918-ci il Astara (İran) şəhəri;

"Hacı Müvəssəqi: 06 noyabr 1951-ci il Qazax şəhəri.

Dərhal da qəti əmin oldum ki, Od parçası, Od oğlu Od Firidun İbrahiminin özü ilə deyil ruhu ilə məni qovuşdurun, görüşdürünen canım fəda olmuş Böyük Yaradın özü imiş...

Hacı Müvəssəqi,
"Mətbə baxış" qəzetinin
baş redaktoru,
Azərbaycan Jurnalıstlər
Birliyinin üzvü

OD OĞLU OD

dən"in - müjdəcisi Milli Qəhrəmanımız Firidun İbrahimidir.

Çox acınlacaqlı haldir və min-min təsüflər doğurur ki, xalqımızın şanlı inqilabçı oğlu Firidun İbrahiminin gərgin, əvezlənəməz əməyinin bəhəsi olan "Qədim Azərbaycan tarixi haqqında qisa məlumat" kitabı da naqis, xain əllərə düşmüş, məqsədi-məramı aşağılanmağa cəhd göstərmişdir. Dəhşətli haldır ki, bu mübarizə od oğlu odun öz kitabına yazdığı önsözdən əsər-əlamət bele yoxdur. 180 səhifəlik kitabı yalnız 41 səhifəsi Firidun İbrahiminindir. Qalan 139 səhifəsi şovinistlərin şərəfsiz nökəri Kuzəkonanıyə aiddir və başdan-başa cəfəngiyatdan başqa bir şey deyildir.

Mən bütün sadaladığım məqamların demək olar ki, coxsunda F.İbrahimini ilə birlikdə idim. 1946-ci ilin dekabr ayının 12-də zülmkar, vəhşi İran şahının Azərbaycana xəyanətkar, alçaqcasına hücumunda da canlı şahid idim. Firidun İbrahiminin öz yoldaşları ilə 34 saat müddətində ADF MK-nin binasında səngər qurub düşməne qarşı necə mərdanə döyüdüyünün də canlı şahidiyəm. Qəhrəman oğullarımızın

mübarizəsinin şöləleri içərisində tərbiye olunmuşam. Bu üzdən də özümü xalqa xidmetdə borclu bilirem və müqəddəs mübarizə zəyolunu tutduğum üçün fərəx edirəm. Mübarizənin bu axır mərhələsində də öz irade və cəsərətimi qoruyacağam".

İmparalistlərin nökəri olan Pehlevi şahlıq rejimi polad iradəli mübarizələrə edam hökmü oxundur. Edamdan 2 gün əvvəl F.İbrahimini ailəsi ilə elaqə yaratdı. Paris Sülh Konfransına gedərkən aldığı kostyumunu zindana getirdi. Edam günü şübhə tezən üzünü tərəş etdikdən sonra kostyumu geyindi, qırızı qalustukunu taxdı. Bu cəngavərə çox yaraşındı.

1947-ci ilin 23 may günü səhər saat 4-de Təbrizin Səttarxan xiyabanında, "Gülüstan" bağının qarşısındaki meydanda edam hökmü oxunarkən F. İbrahimini üzünü Savalan dağına tərəf çevirərək gözlərini qapadı və sanki Vətənə, Savalanla vida əlaməti olaraq dağa baş əydi, təzim etdi, gur səsi ilə hayqirdi:

"Yaşasın Azərbaycan!"

Yaşasın Azadlıq!

Məhv olsun istibdad!

Yaşasın İran xalqlarının birliyi!!!"

"Hər bir millet həqiqi azadlıq əldə etmək və öz müqəddəratına sahib olmaqdan ötrü yalnız bir qüvvəyə söykənməlidir. O da millətin birliliyi və bu birlilikdən əmələ gələn qüvvədir..."

Firidun İbrahim

**FİRİDUN İBRAHİMİ MÜASİR
TƏDQİQATLAR KONTEKSTİNDƏ**

Səməd Zülfəli oğlu Bayramzadədir...

Şanlı-sövkətli tariximizin parlaq səhifələrinə işq salan, hər bir oxucunun əlindən tutaraq xəyalən Güney Azərbaycan xalqının ən xoşbəxt olduğu bir dövrə aparan və faktların dili ilə danişan "Azərbaycan danışır..." adlı mötəbər kitabın da tərtibçi və məsul redaktori, eyni zamanda toplanmış materialları fars dilindən Azərbaycan türkçəsinə çevirənlərin dən biri yene də Səməd Bayramzadə, digeri isə Saleh Dostəliyevdir. Və hər iki kitabda Səməd bəy belə bir tarixi gerçəyi aşılıyır oxucusuna: Firidun İbrahim Güney Azərbaycanın danişan dili, Firidun İbrahim şəxsiyyəti - bizlərin, bu günkü və gələcək nəsilərin iftخار edə biləcəyi şərəfli ta-

riximizin parlaq səhifəsidir!..

Bir həqiqət hər kəsə məlumat: Heyatda təsadüfi heç nə yoxdur və bütün təsadüflər məhz zərurətdən doğulur. AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunda Cənubi Azərbaycan şobəsinə rehbərlik edən, 2013-cü ilin oktyabrında Birləşmiş Millətlər Teşkilatının "Sülh səfiri" dərəcəsini alan Səməd bəy həmin tarixi zərurətin diqtəsi ilə bu addımları atıb, soydaşlarına, qan və qarınlarında, eldaşlarına: "Bir döñ, geriyə bax! Gör Sizlər kimlərin mənəvi varislərisiniz!" ismarişini ötürüb. Və onu bu tarixi addımları atmağa özkeçmiş iitəlyib, özünü dərk edəndən bəri yaşıdlıqları, gözləri ilə görüb şahidi olduğu hadisələr, körpəlik çaglarından fədalı atası Zülfəli ki-

"O tarixçilər ki, bizim dilimizi aradan aparır və deyirdilər ki, "bundaların dili yoxdur, bunların dili fars dilinin şöbəsidir", biz isbat etdik ki, bizim dilimiz müstəqil bir dildir. Azərbaycan dili fars dilinin şöbəsi deyil, xüsusi bir dildir. Bu dili danmaq həqiqəti danmaq kimidir. Mən fars dilini yaxşı bilirom. Deyirəm ki, fars dili pis deyil, lakin manim dilim Azərbaycan dilidir. Öz dilini danan azərbaycanlı xain deyil, bəs kimdir? Bizim də özümüz üçün iftixarımız vardır. Biz bütün bizə böltən atanlarla mübarizə edib və onları həmişlik məglub etdik. Biz Tehranla danışığda müvəffəq olduğuk, bütün orta və ali məktəblərdə, hətta idarələrdə yazılışmalar Azərbaycan dilində aparılın!"

Seyid Cəfər Pişəvəri

şidən eşitdiyi həqiqətlər sövq edib. O Zülfəli bəydən ki, 1946-ci ildə döyüş bölgəsində evinə dönməyib, birbaşa Danişyan Quşlam Yəhyanın başçılıq etdiyi fədalı qoşunu ilə birgə Rusiya ilə İran arasında 1828-ci ildə bağlanan bədənam Türkmençay müqaviləsi ilə Araz çayı boyu müəyyenləşdirilmiş sərhədən doğru hərəkət edərək Xudafərin körpüsünün üzərindən Arazın bu tayına - Quzey Azərbaycana keçib, ailəsi - həyat yoldaşı, bir oğlu və iki qızı isə o tayda qalıb... Ailənin başçısı heç özü də anلامadan özür-gün yoldaşı və övladlarının bir özürboyu yaşayacağı müsibətə, kədər və ağrıya rəvac verib. Elə isə bu ağrılı gerçəyi, Səməd bəyin özəcə dilindən eйтmək daha doğru olar: "Atam Zülfəli kişi deyərdi ki, 1946-ci il dekabr ayının 12-də Milli Hökumət süqut etdikdən sonra, onlar Araz çayı üzərindəki körpüdən sərhədi adlayaraq Şimali Azərbaycana gəliblər. O, Hacıkənddə təşkil edilmiş düşərgədə döyüş cəbhəsindən gəlmış subay fədalılərlə birgə hərbi təlim keçib. Bu hərbi təlimlər fədalılərdə İrana qayıtmak və düşmənlə yenidən savaşa girmək, öz haqlarını geri almaq ümidi yaradıb. Əslində o, ömrünün sonundək zərrə qədər azalmayan bu ümidiyle yaşayıb və son nəfəsinədək Firəqənin üzvü olaraq qalıb (ölümündən iki ay önce Firəqə bilətini mənə verib tapşırıdı ki, əger dünyasını dəyişərsə, biletini üvanına çatdırıb, borclu olduğu üzvlük haqlarını da ödəyim. Mən belə də etdim). Hətta S.C.Pişəvəri də Hacıkənd düşərgesində fədalılər görüşüb və yene də gələcəyinə söz verərək onlara ruh yüksəkliyi bəxş edib..."

Davamı səh.5-də

Əvvəli səh.4-də

Hərbi təlimlər S.C.Pişəvərinin avtomobil qəzası nəticəsində dünyasını dəyişdiyi tarixə kimi (11.06.1947) davam etdirilib, sonra isə onlar da İrandan gəlmış digər fədailərlə birlikdə müvafiq bölgələrdə işləmək və yaşamaq üçün göndəriliblər.

Bu hadisədən sonra atam da bir neçə fədai yoldaşı ile bərabər Naftalandan işə göndərilib, evlə təmin edilib. Yalnız İrana qayıtməq ümidi tərəfən tamamilə puça çıxdıqdan, əli Arazin o təyində qalmış ailəsindən birdəfəlik üzüldükdən sonra - 1950-ci ilin əvvəllərində Naftalan şəhərinə yaxın yerleşən Goranboy rayonunun Səfikürd kəndində yaşayan anam Zeynəb Məhəmməd qızı ilə tanış olub və təleyini bu qızla bağlayıb. Daha sonralar atam müxtəlif işlərde çalışıb, ailəsinin, övladlarının keçimini halal zəhmətə qazandığı və saatlı təmin edib. 1985-ci ilin yazında Bayramzadə Zülfəli Arəzboyu sərhədlərin açılmasını, o təyindən sonra gəlmiş-gedişin asanlaşdırığını görmeden, Güneydəki əzizlərinə qovuşmadan bir ömrə boyu ürəyində daşıdığı nisqilər dünyasını dəyişib.

Haşya: 1980-ci ildə digər firqələr kimi atama da xəber göndərildi ki, Vətənə dönmək istəyirlərse, İranın Bakıdakı konsullugu na ərizə ilə müraciət etsinlər, yəni yazıl xahiş etsinlər ki, onların vətənə dönmələrinə köməklək göstərsinlər.

Yaxşı yadimdadır, məsələ ilə bağlı Danişyan Qulam Yəhyanın qəbulunda olduq və atam çox səmimiyyətlə ondan soruşdu ki, "burası gələndə ərizə verib geliblər ki, indi də ərizə verib geri qayıtsınlar?". Qulam Yəhya xəifcə gülüməsədi və "yox" dedi. Atam isə: "Vətənə kiməsə yalvarıb, tövbə edib dönmək istəmir, başı yuxarı, azad bir vətəndaş kimi dön-

FİRİDUN İBRAHİMİ MÜASİR TƏDQİQATLAR KONTEKSTİNDE

mək isteyir," - dedi. Bununla da bildirdi ki, o hələ də vətəninə, milletinin azad olacağının demokratik bir şəraitdə yaşayacağı gəne ümidi edir və o gün də gələcək. Qulam Yəhya ilə səhbetinin sonunda özellikle vurğuladı ki, əger o (yeni Qulam Yəhya) qabağa düşüb Vətənə getmək haqqında əmr verərsə, tərəddüd etmədən onun ardına gələcək. Atama nəsib olmasa da, Vətənə başı yuxarı getmək və orada azad, müstəqil, demokratik Azərbaycan Respublikasının ilk səfirlərini açan, yaradan, yola salan diplomatik heyetin tərkibində olmaq mənə qismət oldu: 1992-ci ilin dekabr ayının 8-də Bakıdan Tehrana ucan ilk diplomatik nümayəndə heyetinin tərkibində, Azərbaycan Respublikasının İran İslam Respublikasındaki ilk fövgələdə və səlahiyyətli səfiri Nəsib Nəsibzadə və müşaviri professor Həsən Əlibəyli ilə birlikdə səfirlərin 2-ci katibi sifeti ilə mən də var idim. Biz iki qonşu və qardaş dövlətlər arasında müstəqil və suveren Azərbaycan Respublikası adından diplomatik, iqtisadi-ticarət, mədəni-ədəbi və turizm əlaqələri, eyni zamanda da qardaşlıq, dostluq körpüsünün salınmasına, möhkəmləndirilməsi və inkişafında ilk olaraq iştirak etdik və elimizdən gələni əsirgəmədik. Bunu üçün də çox xoşbəxtəm".

Bu yaxınlarda çox böyük zəhməti hesabına çapdan çıxan "Sühl uğrunda" və "Azərbaycan danışır..." kitablarını əlimə aldığı anlarda da, düşündürəm ki, Səməd Bayramzadə həmin niskil qarışq xoşbəxt anları bir daha yaşayıb... Həmin anlarda onun

həm mutluluq duyğuları, həm də gəncəcik çağında dar ağacından asılan qəhrəman fədayının fəci təleyine və atasının çin olmayan arzularına vaysınmadan doğan üzüntüleri bir-birinə qarışır...

"Azərbaycan danışır..." da təribi-müəllif sanki istedadlı qanun keşikçisinə tribuna verir. Bu tribuna 29 iyul-15 oktyabr 1946-ci il tarixləri arasında Parisdə 21 dövlətin iştirakı ilə təşkil olunmuş Beynəlxalq Sühl Konfransında Azərbaycan Milli Hökumətinin mətbuat nümayəndəsi kimi iştirak edən, bu konfrans barədə qeyd və mülahizələrini Azərbaycan Demokrat Fırqəsi (ADF) Mərkəzi Komitesinin orqanı "Azərbaycan" qəzetinin 9 noyabr-10 dekabr 1946-ci il tarixləri arasında çıxmış 23 sayılı "Sühl uğrunda" başlığı altında çap etdirən F.İbrahiminin müqəddiməsinən dənə Azərbaycanın qədim tarixi, əhalisi, onların milli kimliyi, bu diyarın azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda apardıqları mübarizə və fədakarlıqları, mədəniyyət tarixi, dövlət və ordu quruluşu, ədəbiyyatı, xətti və dili, siyasi təşkilatları, məzəhəbləri, geyim, adət və ənənələri barədə 19 məqaledən ibarətdir. Sözügedən yazılar Azərbaycan türkçəsinə tərcümə edilərək ilk dəfə 1946-ci ildə "Sovet Mədəniyyəti Evi" tərəfindən Təbrizdə "Azərbaycanın qədim tarixi haqqında" adı ilə çap olunmuşdur. Təəssüfə qeyd olunmalıdır ki, müəllifin özü tərəfindən yazılış müqəddimə həmin kitabıda verilməmişdir. Bu məqamı nəzərə alaraq, F.İbrahiminin "Azərbaycan" qəzətində fars dilində getmiş sözügedən yazıları

məsələləri özlüyündə çözə bilir və həmin 19 məqalə məhz bu baxışın bucağından incələnərək qəleme alınır. Güney Azərbaycan tarixi, dünəni və bu günü ilə bağlı bir sıra tədqiqatların müəllifi olan S.Bayramzadə "Sühl uğrunda"nın annotasiyasında yazar: Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru Firidun İbrahiminin

"Azərbaycan danışır... İftixarı tərəiximizdən bir neçə parlaq səhifə" (Azərbaycanın qədim tarixindən) başlıqlı yazıları 19 hissədən ibarət olmaqla 31 oktyabr - 21 noyabr 1945-ci il (9-30 aban 1324-cü il) tarixləri arasında "Azərbaycan" qəzətinin (Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin orqanı) 42-ci sayından başlayaraq 60-ci sayı da daxil olmaqla ayrı-ayrı başlıqlarla fars dilində çap olunmuşdur. Bu yazılar F.İbrahiminin müqəddiməsinən dənə Azərbaycanın qədim tarixi, əhalisi, onların milli kimliyi, bu diyarın azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda apardıqları mübarizə və fədakarlıqları, mədəniyyət tarixi, dövlət və ordu quruluşu, ədəbiyyatı, xətti və dili, siyasi təşkilatları, məzəhəbləri, geyim, adət və ənənələri barədə 19 məqaledən ibarətdir. Sözügedən yazılar Azərbaycan türkçəsinə tərcümə edilərək ilk dəfə 1946-ci ildə "Sovet Mədəniyyəti Evi" tərəfindən Təbrizdə "Azərbaycanın qədim tarixi haqqında" adı ilə çap olunmuşdur. Təəssüfə qeyd olunmalıdır ki, müəllifin özü tərəfindən yazılış müqəddimə həmin kitabıda verilməmişdir. Bu məqamı nəzərə alaraq, F.İbrahiminin "Azərbaycan" qəzətində fars dilində getmiş sözügedən yazıları

Kitab "Azərbaycanın diplomatiya tarixini, milli ideologiyamız olan azərbaycanlılığın formalaşması və inkişafını izləmək və öyrənmək baxımından da çox faydalıdır. Belə ki, Azərbaycan adına, onun azadlıq və istiqlaliyyət, sülh uğrunda mübarizə tarixinə kölgə salanlar, böhtan atanlar, iftira söyləyənlər, siyasi və milli qərəzçilik, nadanlıq və ya müvafiq siyasi qurumların sifarişlə iş görənlər bu gün də öz çirkin, məntiqsiz, insanlığa siğmayaq an işlərindən el çəkməmişlər".

F.İbrahiminin yazı əslubuna toxunmadan onun qeydlərinin özəlliyyətini saxlayaraq müasir Azərbaycan ədəbi dilinə uyğunlaşdırılmasına və səslənməsinə çalışan Səməd bəy bir sıra ərəbfars ifadələrinin Azərbaycan dilində qarşılığını verməklə oxucunun bəhs edilən mətləbləri tamamilə anlamasına yardımçı olur.

Davamı gələn sayımızda

Esmira Fuad,
filologiya üzrə fəlsəfe
doktoru

Azadlıq aşağı, gerçək vətənpərvər, fədakar istiqlal mücahididə

27 YAŞINDA GÜNEY AZƏRBAYCAN MİLLİ HÖKUMƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİNİN BİRİ OLMUŞ FIRUDUN İBRAHİMİNİN DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİNƏ QISA BİR NƏZƏR

29-da başlayıb oktyabrda 15-də bitən, 21 dövlətin təmsil olunduğu Paris Sühl Konfransında iştirak edib. Yəqin Parisdə, Moskova, ABŞ-in, başqa ölkələrin həmin dövrə aid arxivlərində İra-

nın, Azərbaycan Milli Hökumətinin, dələyi ilə Firidun İbrahiminin adı çəkilən sənədlər saxlanılır. Həmin arxivlərden önemli faktları, mühüm əhəmiyyət kəsb edən məqamları təpib üzə çıxar-

maq olar. ... Dünya dövlətləri tərəfinə tanınmış, beynəlxalq əlaqələri qurulmuş bir dövləti təmsil etmək kimi məsul və çətin bir missiyani ciyinə götürmiş Firudin İbrahim özünü savadına, qabiliyyətinə güvənərək, Vətənə sevgisindən, xalqına inamından güc alaraq Avropaya yola çıxmışdı. Necə ki, 1918-ci ilin sonunda Azərbaycan Demokratik Cumhuriyyətinin qurucularından biri - Əlimərənən bəy Topçubaşının başçılığı altında Qızı Azərbaycanın müstəqilliyini tanıtmaq, ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün bir heyət Paris Sühl Konfransına getmişdi. Bu o zaman idi ki, Birinci Dünya Müharibəsinin nəticəsi olaraq xəritələr təzələnir, millətlərin müqəddəratına yeni-

Davamı səh.6-da

Azadlıq aşığı, gerçek vətənpərvər, fədakar istiqlal mücahidi

Əvvəli sah.5-də

... Tarixi Paris Sülh Konfransı'nın əsas məqsədi İkinci Dünya Müharibəsindən qalib çıxmış anti-hitler koalisiyası (1939-1945) ilə faşist Almaniyasının Avropadakı köhnə müttəfiqləri - İtaliya, Bolqarıstan, Macaristan, Ruminiya və Finlandiya arasında sülh müqavilələrini nəzərdən keçirmək və yeniləmək idi. 1946-ci il Paris Sülh Konfransında söz sahibi sayılan əsas iştirakçılar SSRİ, ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa və Çin idi. Tərəflər müzakirə mövzusu kimi gündəliyə Avstraliya, Belçika, Belarus, Braziliya, Yunanistan, Hindistan, Kanada, Hollandiya, Yeni Zelandiya, Norveç, Polşa, Ukrayna, Çexoslovakiya, Efiopiya, Yuqoslaviya və Cənubi Afrikanın ərazi məsələsini də daxil etmişdilər. Bəzi dövlətlərin (Meksika, Kuba, Misir, İran, İraq, Albaniya və Avstriya) rəsmi xahişi ilə onların nümayəndələrinə konfransda öz mövqelərini bildirmək imkani verilmişdi. İran nümayəndələri məhz bu yolla konfransqa qatılıb bilmisdir. Firudun İbrahimini həm İran hökuməti ilə diplomatik savaşda qalib gələrək seçilip Parisə göndərmiş, həm də Avropanın aparıcı dövlətlərinin qarşısında Güney Azərbaycan mövzusunu gündəmə getirməklə uğur qazanmışdı. Düşünürəm ki, məhz Firudun İbrahimini kimi cəsarətli və fədakar diplomatlarımızın, milli ruhu dövlət xadimlərimizin sayəsində Azərbaycan çətinliklərə sinə gərə bilmiş və bu gün biz Güneyli-Quzeyli bir milət olaraq mövcudluğumuza görə onlara borcluyuq.

... Ən qədim zamanlardan diplomatiya sahə və peşə olaraq imtiyazlı yuxarı dairelərin, saray elitasının əlində olmuş, həmçinin, böyük bir tarixi inkişaf yolu keçmiş və tokmilləşmişdir. Tədricən döv-

27 YAŞINDA GÜNEY AZƏRBAYCAN MİLLİ HÖKUMƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİNİN BİRİ OLMUŞ FIRUDİN İBRAHİMİNİN DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİNƏ QISA BİR NƏZƏR

İtələrarası münasibətlərin qayda və normalarının hüquqi bazasından ibarət beynəlxalq hüquq elmi meydana gəlməsidir ki, bu elmə qədim Romada "Xalqlar hüququ" adı verilmişdi. Diplomatiya tarixin müəyyən dönenlərində vəzifələri çoxşaxəli olub, bilavasitə qarşıya qoyulan məqsədin aydınlaşdırılması və reallaşmasına xidmet edib. Firudun İbrahimini Güney Azərbaycan Milli Hökumətinin yaradılması məqsədini, Güney Azə-

yəndəsi kimi bu konfranssa getmiş, 1946-ci il avqust ayının 10-dan etibarən Parisin "Lüksemburq" adlanan ən məşhur sarayında keçirilən danışqlarda iştirak etmişdir. Lüksemburq sarayı tarixən Fransa Senatının toplandığı məkan olub. 1946-ci ilde Fransa Müvəqqəti Milli Məclisi məhz bu sarayda toplanır və millət vəkilləri öz iclaslarını burada keçirirdi. Paris Sülh Konfransı barədə Firudun İbrahimini dən ardıcıl olaraq doğru və düzgün

baycan xalqının öz tarixi torpaqlarında Tehran rejiminin zülmənə məruz qalmasını Qərbin başbılənlərinə lazımi səviyyədə anlada bilmışdı.

... Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, Paris Sülh Konfransında rəsmi Tehrana İkinci Dünya Müharibəsində qalib gəlmış antihitler koalisiyası dövlətlərlərə faşist Almaniyasının Avropadakı keçmiş müttəfiqləri arasında sülh müqavilələri ilə bağlı öz mövqeyini ortaya qoymaq, onu şərh etmək imkani verilmişdi. Firudun İbrahimini Azərbaycan Milli Hökuməti adından mətbuat nüma-

məlumat alan Seyid Cəfər Pişəvəri 1946-ci il sentyabrın 3-də Azərbaycan Demokrat Partiyasının təsis olunmasının bir illiyi münasibətilə Təbriz Teatrının salonunda keçirilən bayram mərasimindəki nitqində böyük fəxrlə belə deyirdi: "İndi Sülh Konfransına təkcə Yaxın Şərqi deyil, Əlcəzair və Tunisdən gələn mətbuat işçiləri də bizim nümayəndələrə demişlər ki, onlar bizim böyük işimizi alqışlayırlar" ("Azərbaycan" qəzeti ADF-nin orqanı, say 1 (290), 5 sentyabr 1946-ci il). Firudun İbrahimini Paris Sülh Konfransında iştiraki ilə Güney

Azərbaycan Milli Hökumətini bəyənləxalq səviyyədə təmsil edən və tanınan ilk şəxs olub.

... Firudun İbrahiminin diplomatik bacarığından çəkinən şah rəjimi 1946-ci ilin dekabr ayında Güney Azərbaycanda Milli Hökuməti qan içində boğdu. Onlar Firudun İbrahimini həbs etməklə kifayətənlənmədilər, bütün həyatı, parlaq diplomatik karyerası qarşıda olan 29 yaşlı milli mücahidimizi 1947-ci il may ayının 22-də Təbriz şəhərindəki "Gülüstan bağı"nda dar ağacından asdırılar. Firudun bəy ölüm ayağında belə özünü deyil, xalqını düşünməş və edam kürsüsündən millətə müraciət etmişdi. O görənde ki, xalq edam qorarına görə tolatümə gelib və kütlə jandarmalarla, şah qoşununa hücum etməyə çalışır, üzünü meydana toplaşanlara tutub belə deyib: - Menim əzizlərim, həmvətənlilərim! Səbr edin, qoy qan tökülməsin! Cox keçməz ki, Azərbaycan xalqı qələbə çalacaq və yenidən Azərbaycanda Milli Hökumət qurulacaq. Yaşasın Azərbaycan xalqı! Yaşasın doğma Ana Vətənimiz Azərbaycan!

Firudun İbrahimini bu müraciəti ilə həm kükrəməyə hazır olan əhalini qorunmuş, həm də onlara milləti gələcəyə aparacaq doğru yolu göstərməkdən çəkinməmişdir. Bu, özü-özlüyündə bir cəsarət nümunəsi, diplomatiya məktəbidir!

... Gənc Firudun farsca məqalələr toplusunu tərtib etmiş və o, Azərbaycan Demokratik Fırqəsinin orqanı olan "Azərbaycan" qəzetiində çap olunmuşdur. Bundan əsl məqsədinin nə olduğunu özünün fars dilində belə izah etmişdir: "Bu xatirələri yazmaqdə əsas məq-

sədim budur ki, Tehran boşbəğzalarını yerində oturdum. İkincisi, azadlıqsevər və iftخارlı millətimin hüququnu, tarixini və parlaq mədəniyyətin müdafə etməklə göstərim ki, o, kimdir, tarixi keçmiş nədir və ulu babaları kimlər olub, öz milli heysiyyətlərini qorumaq üçün hansı fədakarlıqları etmişlər? İstəyirəm ki, azad və demokratik bir cəmiyyətdə özünə layiq yerini və mövqeyini eldə etmək üçün ayağa qalxmış Azərbaycan millətinin həqiqi kimliyini bütün dünyaya bildirəm" ("Azərbaycan" qəzeti (ADF-nin orqanı), say 43, 1 noyabr 1945). Firudun İbrahimini bu uzaqgörənlilik məhz diplomatik strategiya olaraq qiymətləndirmək lazımdır. Həmin məqəddimədə Azərbaycan türkçəsinə və mədəniyyətinə münasibətdə fars şovinistləri tərəfindən həyata keçirilən məlum siyasetə işarə vuran İbrahimini incə diplomatik taktika işlədərək yazırırdı: "Bizim ulu babalarımız olan madlar bəşər tarixində mühüm rol oynamışdır. Onlar eramızdan 800 il əvvəl güclü müstəqil dövlət qurmağa nail olmuşlardır. Bu dövlət şimal-qərbə Urartu (Van), qərbə Assur dövləti ilə həmsərhəd və qonşu olmuşdur. Həmin zamanlarda Mad dövlətinin şərq hissəsində pars (fars) xalqı yaşayırırdı. Madlar mədəniyyət və sivilizasiya baxımından o dövrün ən mütərəqqi və inkişaf etmiş xalqları sırasında assurlar və babilərlə yanaşı dayanırdılar. Amma tarixi tədqiqatlar göstərir ki, pars xalqı mədəniyyət və yaşayış tərzini baxımından madlara nisbətdə xeyli geri qalırdılar..." ("Azərbaycan" qəzeti (ADF-nin orqanı), say 45, 4 noyabr 1945-ci il).

Səadət KƏRİMİ
dosent, İsveç

Dar Ağacında heykəlləşən milli qürur

Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru Firudun İbrahiminin əziz xatirəsinə

məsi üçün hüquqi cəhətdən əsaslarını təmin etmək lazımdır. Tehran Universitetin hüquq fakültəsinə daxil olur. Tələbəlik illərində dünya hüquqi prinsiplərini dərinəndə öyrənir. Firudun İbrahimini o şəxslərdir ki, 23 yaşında Cənubi Azərbaycanda Pəhləvi istibdadından qorxmadan mübarizə aparmaqla gənclikin simvoluna çevrilmişdi.

"Xaveri nov" (Yeni Şərqi) qəzətinə ideyalarını yaymaqla öz ideyalarını gündəmə getirirdi. O, məqalələrində şah istibdadına və onun yerlərdəki feodallarına qarşı çıxırı. Bir sözle, Azərbaycan Milli Hökumətinin yaradılması istiqamətdə baş verən proseslərde Firudun

İbrahiminin də mislsiz rolü olmuşdur.

Xalqının rifahı üçün mübarizənin önündə gedən Baş Prokuror

1945-ci il 21 Azər tarixində Seyid Cəfəri Pişəvərinin rəhbərliyi və Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin sayəsində yaranan Milli Hökumət Cənubi Azərbaycanda istibdad zülmü altında inləyen xalq tərəfində böyük coşqularla qarşalandı. Milli Hökumət Rza Pəhləvi irticasının, yerli feodalların dəhşət saçan zülm və işgəncələrinə son qoydu. Firudun İbrahimini Milli Hökumətin Məclisinin üzvü olmaqla yanaşı, Baş Prokuror təyin edildi. 27

yaşında Şərq aləmində bu yaşda baş prokuror statusunu daşıyan 2-ci şəxs olmamışdır. O, Milli Hökumətin sosial və ictimai ədalet konsepsiyasına uyğun fəaliyyət göstərirdi. Cənubi Azərbaycanda ədalətli cəmiyyətin hüquqi əsaslarının həyata keçirilməsi işinə rehbərlik edirdi. Şah istibdadı rejiminin bərpa etmək və zülmkar feodalların eksesinqiləbi qüvvələrinə qarşı mübarizə aparan "Babək" adlı könüllü dəstələrin təşkilatçılarından biri de Firudun İbrahimini idi. O, "Ettelat", "Ajir", "Rəhbər", "Mərdəm", "Zəfer", "Siyasət", "Mərdən" və Milli Hökumətin tribunası "Azərbaycan" qəzətlərində məqalələrlə çıxışlar

... İtaliya, Bolqarıstan, Macaristan, Ruminiya və Finlandiya arasında sülh müqavilələrini nəzərdən keçirmək və yeniləmək idi. 1946-ci il Paris Sülh Konfransında söz sahibi sayılan əsas iştirakçılar SSRİ, ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa və Çin idi. Tərəflər müzakirə mövzusu kimi gündəliyə Avstraliya, Belçika, Belarus, Braziliya, Yunanistan, Hindistan, Kanada, Hollandiya, Yeni Zelandiya, Norveç, Polşa, Ukrayna, Çexoslovakiya, Efiopiya, Yuqoslaviya və Cənubi Afrikanın ərazi məsələsini də daxil etmişdilər. Bəzi dövlətlərin (Meksika, Kuba, Misir, İran, İraq, Albaniya və Avstriya) rəsmi xahişi ilə onların nümayəndələrinə konfransda öz mövqelərini bildirmək imkani verilmişdi. İran nümayəndələri məhz bu yolla konfransqa qatılıb bilmisdir. Firudun İbrahimini həm İran hökuməti ilə diplomatik savaşda qalib gələrək seçilip Parisə göndərmiş, həm də Avropanın aparıcı dövlətlərinin qarşısında Güney Azərbaycan mövzusunu gündəmə getirməklə uğur qazanmışdı. Düşünürəm ki, məhz Firudun İbrahimini kimi cəsarətli və fədakar diplomatımızın, milli ruhu dövlət xadimlərimizin sayəsində Azərbaycan çətinliklərə sinə gərə bilmiş və bu gün biz Güneyli-Quzeyli bir milət olaraq mövcudluğumuza görə onlara borcluyuq.

... Ən qədim zamanlardan diplomatiya sahə və peşə olaraq imtiyazlı yuxarı dairelərin, saray elitasının əlində olmuş, həmçinin, böyük bir tarixi inkişaf yolu keçmiş və tokmilləşmişdir. Tədricən döv-

Davamı sah.7-də

Əvvəli səh.6-da

Beynəlxalq konfransda ilk dəfə Azərbaycan dilində Firdun İbrahimi çıxış etmişdir

Bütün Şərqi aləmində və Milli Hökumətin beynəlxalq səviyyədə nüfuzunun artırılması, istibdada qarşı xalqların mübarizəsi konsepsiyasına söykənen hüquqi dövlət quruculuğu prinsiplərini ilk dəfə ortaya atan Firdun İbrahimi olmuşdur. O, 29 iyul - 15 oktyabr 1946-ci il tarixdə Parisdə 21 dövlətin iştirak etdiyi "Beynəlxalq Sülh Konfransı"nda Milli Hökuməti təmsil etməklə ölkədəki proseslərin müsbət tərəflərini işçiləndirmiş və ədalətli cəmiyyət modelini isbat edə bilmüşdür. Bu konfransın ehəmiyyəti bir de oandan ibaret idi ki, dünya tarixində ilk dəfə olaraq Firdun İbrahimi doğma dilində, yəni Azərbaycan dilində çıxış etmişdi. Onun ən çox yadda qalan və maraqla qarşılanan ideyalarından biri "Azərbaycan danışır" və "İftixarlı tariximizdən bir neçə parlaq səhifə" silsilə yazılarıdır. Firdun İbrahiminin Beynəlxalq Sülh Konfransında çıxış etməsindən ən çox qorxan irticə rejimi olmuşdu. O, Tehran hökumetine belə cavab vermişdi: "Mənim pasportum Tebriz polis idarəsi tərefindən verilmiş və Azərbaycan dilində yazılmışdır. Ona görə də men bu pasportu həmisi ezziz yadigar kimi saxlayacam".

O, həmin konfransda Misir, Əlcəzair, Tunis, Mərakeş və digər müstəmləkə rejimləri və yerli feodalalar tərefindən əzilən xalqların nümayəndələri ilə görüşdə Milli Hökumətin uğurlarını, təcrübəsinə izah edərək belə demişdi: "Hər millət həqiqi azadlıq əldə etmək və öz məqəddəratına sahib olmaqdan ötrü yalnız bir güce söykənməlidir. O da millətin birliliyi və bu birlikdən əmələ gelən qüvvədir".

Bir mühüm faktı da qeyd etmək gərəkdir ki, Milli Hökumətinin rəhbəri Seyid Cəfer Pişəveri 3 sentyabr 1946-ci il tarixində Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin ya-

Dar Ağacında heykəlləşən milli qürur

**Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru
Firdun İbrahiminin ezziz xatirəsinə**

ranmasının bir illik bayramı münasibətilə Təbrizin Dövlət Teatrında ki tədbirdə Firdun İbrahiminin "Paris Sülh Konfransı"ndan gəndərdiyi hesabatları yüksək səviyyəde qiymətləndirərək demişdir: "Bizim hərəkatımız dil vasitəsi ilə nüfuz və şöhrətə malik ola bildi. Dünya bildi ki, beş milyonluq bir xalq var ki, öz dillərində yazılıb və oxuyur... İndi dünyadan əzilən milletləri bizi alqışlayır və bize nicat verən bir millət kimi baxırlar".

Edam olunmaq həyatın sonu deyil

Firdun İbrahimi Sülh Konfransından döndükdən sonra Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında feal iştirak edirdi. Lakin 12 dekabr (21 Azər) 1946-ci il tarixində o dövr üçün Şərqi en qəddar diktatoru kimi tanınan Məhəmməd Rza Pəhləvi beynəlxalq irticanın, satqınların dəstəyi və nizami ordu ilə Milli Hökuməti devirmək üçün hərəkətə keçdi. Milli Hökuməti qoruyan Fədai Ordusu və alovlu vətənpərvərlər şah üsuli-idarəsinə qarşı birge mübarizə apardılar. Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin binasında 34 saat davam edən silahlı müqavimət dönya tarixinin şanlı səhifələrindən biridir. 40 minlik şah ordu suna qarşı bu binada min nefərə yaxın Milli Hökumətin üzvləri və fədailər qətiyyətə mübarizə apardılar. Coxlu itkilər verən və yaralılaraın sayının çox olması, silah-sursatın tükenməsinə görə Milli Hökumətin binası ələ keçirildi. Baş Prokuror Firdun İbrahimi də həbs olundu. O, zindanda ağır işgəncələrə məruz qalsa da, bütün əzablarla mərdliklə döndü. M. Pəhləvi kimi qanlı diktatorun yağılı vədlerinə

və təkiflərinə qarşı çıxdı. 1947-ci ilin may ayında 22-də Səttarxan Xiyabanında meydanda dar ağacına aparılırla da Firdun İbrahimi azadlıq carçası olduğundan başını əymədi. Məhkəmədə şah rejimini ittiham edən nitqi dünyadan irtica rejimlərinə qarşı qolları zencirli olsa da, Firdun İbrahimi demişdi: "Gün gələcək xalq öz hüquqlarından məhrum edənlər, milli qururu tapdalarınlar, ciblərini qızilla doldurmaq xatirinə insanları istismar edənlər törətdikləri cinayət əməllərinə görə cavab verməyə məcbur olacaqlar".

Təbrizin "Gülüstan Bağı"nda və günüşli havada istibdad rejiminin başında oturan M. Pəhləvinin xüsusi qərar ile dar ağaci qurulmuşdu. Günorta saat 12:00-da ucaboylu, enli kürəklə, əynində mili-mil pencek, ağ köynək və boyunda qırmızı qalstuk, şüx qamətli yerişti ilə dimdik addım atan, ayaqları və qolları zencirli Firdun İbrahimi jandarmaların müşaiyəti ilə edam yerinə getirildi. Bu acı mənzərəni ərk yanğısı, göz yaşları ilə ürekleri sizildən insanlar seyr edirdilər. Birdən əhali təlatümə geldi. Jandarmalara və şah qoşununa hücum etmədilər. Xalqın nahaq yere qanının töküleceyindən ehtiyat edən Firdun İbrahimi əlini yuxarı qaldırdı və uca səsle dedi: "Mənim ezzizim, həmvətənlilərim, səbr edin, qoy qan tökülməsin! Çox keçməz Azərbaycan xalqı qələbə çalacaq və yenidən Azərbaycanda Milli Hökumət qurulacaq. Yaşasın Azərbaycan xalqı! Yaşasın doğma Ana Vətənim Azərbaycan!.."

Sonra, Milli Hökumətin Mirmehdi Etimad tərefindən yazılmış və bəstəkar Cahangir Cahangirov tərefindən bəstələnmiş sürudunu

(himn) oxudu:

**Ey vətənim Azərbaycan,
Əbədi odlardan nişan.
Adlı-sanlı keçmişin var,
Sən böyütdün qəhrəmanlar.
Qoca Şərqişin çağrışan,
Azadlığın bayraqşan...**

Şahin Təbrizə göndərdiyi ceza dəstələri, jandarmalar və ordu birlikləri hərəkətə keçərək Firdun İbrahimi edam etdilər. Belə bir mənzərə tarixdə rast gəlinən nadir hadisələrdən biridir. Dar ağacının qarşısında ezzeməli duruşu ilə, qorxu-hürkət bilmədən baxışları ilə Firdun İbrahimi istibdad rejiminin cəlladlarına meydan oxumuşdu. Qoca Təbrizin yaşılı insanları bu mənzərəni hələ də qururla xatırlayırlar.

Milli Hökumətin və Baş Prokuror ırsının Prokuror davamçısı

1978-ci il, pəhləvilər xanəndəliğinə qarşı Cənubi Azərbaycanda ayağa qalxan xalq Bəhmən İngiləbi sayesində istibdad rejimini devirdi. Şimali Azərbaycanda yaşayışan Cənubi Azərbaycan Milli Hökumətinin üzvləri və ailələrindən olan keçmiş inqilabçılar yenidən vətəne döndülər. Onlar Milli Hökumətin ırsını dirçəltmək üçün canlarını qurban verməye getmişdilər. Bu görkəmli insanların arasında Milli Hökumətin Baş Prokuroru Firdun İbrahimi qardaşı Ənuşirəvan İbrahimi də var idi. O, bu ideallarla yaşayan inqilabçı şəxsiyyətlərimizdən biri idi. Ənuşirəvan İbrahimi kimi inqilabçıların ömrü boyu apardığı mücadilənin bir mənası var idi: Bu, Azərbaycan qarşısında milli borcu şərəflə və ezmələ həyata keçirməkdir. Ənuşirəvan İbrahimi

məhz bu yolla, inqilabi mübarizədə qardaşı Firdun İbrahiminin keçdiyi yolla getdi.

Ənuşirəvan İbrahiminin oğlu, Azərbaycan Respublikasının prokurorluq orqanlarında 37 il qüsursuz işləyib təqaüdə çıxmış Firdun Ənuşirəvan oğlu İbrahimi Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru Firdun İbrahiminin həyat və fealiyyətini, yaradıcılıq ırsını araşdırıran insanlarla müntəzəm əlaqə saxlayır. O, arxivlərdə yatan yüzlərlə məqalələrin və sənədlərin toplanaraq ictimaiyyətə təqdimatına dəstək verməyi özünə bilir. Müsahibələrinin birindən çox haqlı olaraq etiraf edib ki: "37 il prokurorluq orqanlarında çalışdım. Hər zaman elə bildim ki, atam Ənuşirəvan və Firdun əmim başının üstündədirler. Onlar haqqın, ictimai və sosial ədalətin carcısı olublar. Bütün həyatlarını beləcə yaşıyıblar".

Azərbaycan Milli Hökumətinin ırsınlı səhnənaməsində Baş Prokuror Firdun İbrahiminin tarix darduqca adı yaşayacaq. Bir il ömrü olan Azərbaycan Milli Hökumətinin ırsının davamçısı olmaq, bu yolda bütün həyatını sərf etmək o qədər də asan deyil. Firdun mülliim məhz bu missiyani davam etdirərək bu günümüz və geləcəyimiz naməne Milli Hökumətin ortaya qoyduğu ideallar uğrunda yaşayır.

**Ənvər Yusifoğlu,
publisist**

ESSE

- Azərbaycanın ləyaqətli oğlu, şəhər müdafiəçi, Hər zaman olmaz "Azərbaycan" qəzeti ilə qoşa çekildi adınız, Müqəddimənizə de Şeyx Məhəmməd Xiyabanının "Azərbaycan", başını uca tut, yaşı ve əbədi var ol!" - xitabı ilə başladınız

- Avanturistlər, Düşüncə məkanı xurafat burulğanında boğulanlar, Zalim müstəmləkə siyaseti damarlarında doğulanlar Azərbaycanın dili, mədəniyyəti, ədəbiyyati eleyhinə qələm çaldı, Milləti aşağıladı, təhqir etdi, hörətsizlər göstərdi, tarixsiz, konstitusiya eleyhinə çıxan kütə kimi gözə aldı. Vətənə məhəbbət bu iftiralı mühəkimələrə son qoymağı teleb edirdi bizi, Yazdım: "Azərbaycan danışır. Bir neçə parlaq səhifə iftixarlı tariximizdən". "Azərbaycan" qəzətində dərc etdiyim 19 məqale Millətimin kimliyini ortaya qoydu, cavab oldu bu qeylə-qalə... Xəyal dünyası qeyb olanlar özünü kəsf etdi. Milli heysiyyatını qorumaq üçün doğru yola doğru, "sağ zolağa" getdi.

- Paris Sülh Konfransında iştirak etməkə Azərbaycan Milli Hökumətini təmsil edən ilk şəxs oldunuz beynəlxalq arenada. Heyrətamisdır, çox gənc yaşlarınızda layiq olduz bu ada... - Bəli. Azərbaycan Demokrat Fir-

AZƏRBAYCAN DANİŞIR

21 noyabr 1918-ci ildə dünyaya göz açan görkəmli dövlət xadimi, diplomat, hüquqşunas, jurnalist, publisist, şair, təhqiqatçı, şəhid, Iran xalqlarının milli qəhrəmanı Firdun İbrahiminin 100 illik yubileyi keçiriləcək. 21 Azər Hərəkatının ünlü simalarından sayılan Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin və Milli Hökumətin baş prokuroru, çoxşaxlı həyat və mübarizə yolu heç zaman unudulmayan Firdun İbrahimi ilə xoyalən etdiyim səhəbət oxularına təqdim edirəm.

qəsinin yaranmasının birilik bayramı münasibətilə, Seyid Cəfer Pişəveri Təbrizin dövlət teatrı salonda nitqində bunu fəxrələr getirdi. Dedi: "Bizim hərəkatımız dünyada nüfuz və şöhrət çələngi toxuyur. Dünya bildi ki, beş milyonluq bir xalq var ki, öz dillərində yazır,

oxuyur..."

- Əcdadlarımızın tarixindən, mədəniyyətdindən bəhs etdiniz. "Madlar bizim ulu babalarımızdır"- deyib dərinlərə getdiniz.

- Bəşər tarixinde mühüm rol oynayan madlar barədə fikrim qəti dir.

Bu məqaləm uzun illər azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyaseti yürüdən pəhləvilərin şovinist siyasetinə etiraz eləmətidir.

Madlar eramızdan 800 il əvvəl güclü və müstəqil dövlət qurub, Farslar isə mədəniyyət və yaşayış terzi baxımdan bidden xeyli aşağı durub.

Farslar bizi geri qalmış millət sanırdı, Halbiki madlar mədəniyyət və sivilizasiya baxımdan o dövrün inkişaf etmiş xalqları sırasında assurilər və babilərlə yanaşı dayanırdı.

- Sizin şəhidlik tarixiniz ən müqəddəs zirvədir. Bəs simanızda qalaqlanan fikir buludları nədir?

- 1946-ci ilin dekabr ayı. Unudul-

mur tarixin sinirləri ovan qulaqbırıcı səsi, İran şahının Azərbaycana xəyanətkar hemlesi. Cənubi Azərbaycanda Milli Hökumət qan içərisində boğuldular. Neticədə, nə qədər özünə aid yeriñi və mövqeyini əldə etmək üçün ayağa qalxmış Azərbaycan millətinin həqiqi kimliyini bütün dünyaya bildirən azadlıq qəhrəmanları doğuldular...

- Ər oğlu ərləri

Sixa bildimi zindan görüşləri?

- Polad iradəli mübarizlərlə zindan doldu, Pəhləvi şahlıq rejiminin cavabı edam oldu.

Mən və həmkarlarım uzaq olduq üzüntüdən, ixtirabdan, ahdan, Lənətlər göndərdik, əhv diləmədik dövlətdən və şahdan.

Bizdən soruştular: "hanı sizin arxalandığınız o xalq, o ocaq"

Söylədik: Bu əsərət əbədi deyil, Zəncirələr babəklər ocağında qorulan insanların qüdrətli eli ilə açılacaq

- Firdun İbrahimi qəhrəmanlığından tarixdə qaldı izi...

Mübarizənin axır mərhələlərindən neçə qorudunuz iradə və cəsətinizi?

- Bu zaman içərisində çalışdım öz vəzifəmə şərəfle yerinə yetirim. Ömrümü Azərbaycan zəhmətkeşlərinin və bütün İranın azadlığı, səadəti yolunda bitirim.

Mən xalq mübarizəsinin şöлələrindən tərbiyə olunmuşam. Bu üzdən özümü xalqa xidmətə borclu bildim, istiqlal yolunda olundum şam.

- Xalqın azadlığı yolunda ağır it-

tihamlar yediniz, Və GÜN GƏLƏCƏK - dediniz...

- Bəzim hərəkatı milli bir hərəkatdır. Azərbaycan xalqının bütün təbəqələrinin iştirak etdiyi dərin qatdır. Milli birləş. Milli vəhdət. Bu xalqın qəlbindəki mübarizə eşqi sönməyəcək.

Qarşısına qoyduğu son məqsədə çatmaqlınca yolundan dönməyəcək.

Gün gələcək...

İran xalqlarını öz hüquqlarından məhrum edənlər, Zalim müstəmləkə siyaseti güdənlər, Azərbaycan ictimai fikrine münasiətə qərəzlə olanlar, beyni repressiya siyaseti ilə dolanılar.

Və bütün xəyanətkar ocaqlar Cinayətkar əməllərə görə cavab vermeli olacaqlar.

Yaşasın Demokrat Azərbaycan!

Yaşasın müstəqil və azad İran!

Qısa ömrün əbədiyaşarlıq iksiri

Firidun İbrahimini jurnalist kimi

Bəzən deyirlər ki, ömür bir göz qırpmı qədər qısa, su içimi qədər gödəkdir. Əslində bu bir həqiqətdir. İnsan nə qədər yaşayır yaşasın, vaxt tamam olanda keçdiyi ömür yolu ona göz qırpmı, su içimi qədər gödək görünür. Odur ki, yaşanan hər ömrün dəyəri onun mənası ilə ölçülür. Amma ürək təşnə olanda, dodaq susuzluqdan cedar-cadar çatlayanda içilən suyun dəyəri ilə bədənə sadəcə maye lazımdır deyə içilən suyun dəyəri eyni ola bilməz. Dünyaya gəldiyi üçün yaşayanlarla dünyani röv-nəqləndirək yaşayanların dəyəri eyni olmadığı kimi.

Cənubi Azərbaycanda milli demokratik hərəkatın rəhbərlərindən biri, İranda qədim tariximizə aid ana dilimizdə ilk əsər yazan, görkəmli inqilabçı, ictimai-siyasi xadim, jurnalist, bir neçə xarici dildə səlist danişan, Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Prokuroru, Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin Mərkəzi Komitəsinin üzvü, Azərbaycan Milli Məclisinin nümayəndəsi Firidun İbrahimini də "bir içimlik su olan" ömrünü öz gərəkli işi, fədakar əməyi ilə mənalandıran böyük şəxsiyyətlərdəndir. Cəmi 28 illik bir ömür yaşayan bu gəncin cismanı həyatı həqiqətən də çox qısa oldu. Lakin o öz qısa ömrünü mənalı həyat yolu ilə təşnə ürəklərin susuzluğuna məlhmət etməyi bacardı.

Firidun İbrahiminin tərcüməyi-halında oxuyuruq: "Firidun 1941-ci ildə Tehran universitetinin hüquq fakültəsində təhsil aldığı zaman, İran Xalq Partiyasının sıralarına qoşulmuşdur. O, tələbə hərəkatında fəal iştirak etmişdir. Ədəbi fəaliyyətinə universitetə qəbul olduğu ildən başlamış və tez bir zamanda siyasi məqalələr də yazmağa başlamışdır. 1943-cü ildə Seyid Cəfər Pişəvərinin vasitəsilə "Ajir" qəzeti təsis olunduqdan sonra bu mətbü nəşrlə əməkdaşlığı başlamış və həmin ildə də redaksiya heyətinin üzvü seçilmişdir. O öz məqalələrində imperializmi və onun yerli əlaltılarını ifşa etmiş, "Ajir" qəzetində fəaliyyəti ilə yanaşı İran Xalq Partiyasının nəşrləri üçün də məqalələr yazmışdır". Bir müddət sonra isə Təbriz şəhərində nəşr edilən İran Xalq Partiyasının orqanı olan "Xəvari nou" ("Tezə xəbər") qəzeti redaktoru olmuşdur. O, dövrün çatışmaqlarını ifşa edən publisistik yazıları, günün ictimai-siyasi məsələlərinin təhlilinə həsr olunmuş məqalələri ilə vaxtaşırı qəzet sohifələrində çıxış edir, fikir və düşüncələrini xalqla, oxucuları ilə bölüşürdü.

Hər bir istedadlı şəxs üçün qələm ən gözəl özünüifadə vasitəsidir. F. İbrahimini isə istedadlı qələm əhli olsa da, ixtisasca hüquqşunas idi. Bu baxımdan qanunları gözəl bilir, siyasi məsələləri hüquqi

qaydada şərh etməyi, incələməyi bacarırdı. O, dünyagörüşünün mükəmməl şəkildə formalasmasına təsir edən bu bacarığını öz yarızlarına da yansıdır, bütün məsələlərdə ədalətin haqq tərəzisini zərər qədər də olsa, əyməkdən çəkinir, hər kəsdən də bunu tələb edirdi. Gənc jurnalist müraciət etdiyi hər mövzuya peşəkarasına yanaşır, bir tarixçi kimi hərtərəfli aşaşdırma aparır, nəticədə mükəmməl bir yazı sərgiləyirdi. Lakin bütün məqalələrinin ruhunda yurd sevgisi, vətənpərvərlik, xalq, millet məhəbbəti tügən etməkdədir: "Yazmaqda ilk məqsədim budur ki, azadlıqsevər və iftixarlı millətimin hüququnu, tarixini və parlaq mədəniyyətini müdafiə etməklə göstərim ki, o kimdir, tarixi keçmişə nədir və ulu babaları kimlər olub və öz milli heysiyyətlərini

qorumaq üçün hansı fədakarlıqları etmişlər. İstəyirəm ki, azad və demokratik bir cəmiyyətdə özünə aid yerini və mövqeyini əldə etmək üçün ayağa qalxmış Azərbaycan millətinin həqiqi kimliyini bütün dünyaya bildirəm" - söyləyirdi Firidun İbrahim. Əslində doğrunu yazmaq, riyakarlıqlan uzaq olmaq elə vətənpərvərliyin özüdür. Bildiyimiz kimi vətənpərvərliyin mahiyyəti vətənə məhəbbət və öz şəxsi maraqlarını vətən yolunda qurban verməyə əsaslanan emosional bağlılıqdır. Bu bağlılıq həm də özünün mənsub olduğunu millətin etnik, mədəni, siyasi və tarixi xüsusiyyətlərinə arxalanınan milli hissəyyat və milli qururdur. Gənc vətənpərvər Firidun isə Tanrıının bəxş etdiyi istedadını, yazmaq bacarığını yüksək dəyərləndirir və qələminin paklığı, təmizliyini hər zaman qoruyurdu. Çünkü o, ictimai həyatın bütün sahələrini əhatə edən, geniş kütləyə təsir etmək və onları mərifləndirmək gücünə malik olan qələmi ilə xalqına, vətəninə xidmət etməklə, xalqının və vətəninin maraqlarını qorumaqla yanaşı,

həm də müqəddəsliyə tapınmışdı. F. İbrahimini sabahə böyük inamlı baxır, xalqımızın parlaq gələcəyinə bütün varlığı ilə inanır. Ona ölüm hökmü kəsiləndə belə öz nikbinliyini itirməmiş, ömrünü xalqının azadlığı uğrunda qurban vermekdən qürur duymuşdur.

Bu haqda F. İbrahimini belə deymişdir: "Mənim kimilərin ölümünü istəyənlər imperialist ağalarının göstərişlərini yerine yetirən mərtəcə Tehran hökumətidir. Bu gün xalqımızın əl-ayağı, fehələ, kəndli, zəhmətkeş və həmçinin əli qələm tutan ziyanıların dili bağlanmışdır. Amma bu əsəret zəncirləri əbədi deyil və onların qüdrəti əlləri ilə açılıcaqdır".

Müqəddəs amal uğrunda qurban gedənlər heç vaxt unudulmur, xalqının, millətinin yaddaşında daima yaşayırlar. F. İbrahimimin Pəhləvi şah rejimindən qarşı mübarizə amali - xalqının əsəret zəncirlərinin bir gün onların öz əli ilə qırılacağına olan inamı isə böyük və sarsılmaz idi. Qələmi ilə məhz bu amala xidmət edən gənc böyük fəxarət hissə ilə: "... Bizim əziz vətənimizin adı Azərbaycan, iftixarlı millətimizin adı da azəri (azərbaycanlı) dir. Gün gələcəkdir ki, bütün İran xalqının öz hüquqlarından məhrum edənlər, onların mədəniyyət və milli qururlarını tapdalayanlar və öz ciblərini və kisələrini qızılla doldurmaq xatirinə zəhmətkeş insanları istismar edənlər xalq qarşısında törətdikləri xəyanət və cinayət əməllərinə görə cavab verməyə məcbur olacaqlar" - yazıldı və bu xalqın övladı olmağı ilə fəxr edirdi. Lakin o, digər xalqlara qarşı da hörmət və ehtiramla yanaşır, sadə və zəhmətkeş insanlara böyük dəyər verirdi. F. İbrahiminin bu təmiz və müqəddəs duyuları onun Azərbaycan dilində nəşr olunmuş ilk kitabı olan "Azərbaycanın qədim tarixindən" kitabında da öz təzahürünü tapmaqdır. "İranlı Mühacirlər Cəmiyyəti" İctimai Birliyinin sədri, Azərbaycanın əməkdar jurnalisti Rəhim Hüseynzadə kitabın ön sözündə haqlı olaraq yazmışdır: "Böyük mütəfəkkir və ziya sahibi olan müəllifin əsərdə işlədiyi farslara aid ifadələr onun azərbaycanlılarının əsərlər boyu qonşuluqda yaşıdları farslara həqarətinin ifadəsi kimi qətiyyən qəbul edilməməlidir. Kitabı diqqətlə oxuyan arif oxocular bunu asan sezi bilərlər".

Bununla belə öz xalqını ürək-dən sevən F. İbrahimini onun qədimliyini və alılıyini tarixi faktlara ortaya qoymuş və əyani şəkildə sübata yetirməyə çalışmışdır. Məhz bu yerde məşhur bir kələmi taxırlatmayı özümə borc bilirəm:

"Özünə qayıt, türk oğlu. Sən özünə qayıdanda böyük olursan". Özünə qayıtmagın on əsas yolu isə özünü tanımaqdır. Bəlkə F. İbrahimini də məhz belə düşündüyü üçün iddi ki, öz xalqının tarixinə baş vurmuş və qənaətini əsaslı şəkildə xalqına çatdırmağı özüne borc bilmışdır. Kitabın "Böyük əcdadımız midiyalılar" yazısında oxuyuruq: "Tarixi və elmi tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan xalqı tarix etibarı ilə çox qədim olub zəngin və qəhrəman bir keçmişə malikdir. Təbiətə çox zəngin olan bu gözəl torpaqlarda yaşayan babalarımız mədəni insanların keçirdiyi tarixi mərhələləri keçmişler..."

Miladdan doqquz əsr əvvəl qədim Assuri mixi yazılarında göstərilir ki, Azərbaycanda yaşayan tayfalar içerisinde on qüvvətlisi indiki azərbaycanlıların babaları olan midiyalılar (madlar) olmuşdur... Midiyalıların mədəniyyəti isə Asur, Babil mədəniyyəti səviyyəsində idi".

F. İbrahimini əsər boyu fikirləri ni təsdiq edən faktlara müraciət edir və ümumi sözlükdən qaçaraq tutarlı dəlillərlə əsaslı şəkildə izahatlar verir. Belə bir dəyərli tədqiqat əsərinin 26-27 yaşda yaşıldığını nəzərə alsaq, müəllifin necə dərin bir zəka və istedad sahibi olmasını qeyd-sərtsiz təsdiqləmiş olarıq. Müəllif bu kitabda bacarıq və qabiliyyətini öz xalqına qarşı olan tükənməz sevgisi ilə da-ha da dolğunlaşdırılmış və nəticədə mükəmməl bir tarixi əsər yaratmışdır. Bu nailiyyəti isə ona əbədiyaşarlıqla yanaşı, həm də ümumxalq sevgisi qazandırmışdır. "Azərbaycanın qədim tarixindən" kitabı F. İbrahiminin zəngin və çoxşaxəli fəaliyyətdindən bir damla olsa belə onun tarixdə qalması əsaslı zəmanətdir. Cisməni ömrünün kədərli sonluğuna isə...

1947-ci ilin may ayının 22-si Təbrizin yaddaşına dərin və unudulmaz bir iz saldı. Həmin günəşli gündə "Gülüstən bağı"na toplasmış Təbriz əhlinin kədərən qayılmış gözələri qan çanağına dönmüşdü. Qələbləri qan ağlayan təbrizlilər orada qurulmuş dar ağacını ürək ağrısı ilə seyr edir, olacaqların qarşısını ala bilmədikləri üçün iç-inç alışb-yanırdılar; digər inqilabçıları Təbrizin "Saat qabağı" deyilən yerində dar ağacından asıldırlar, Milli Hökumətin Baş Prokuroru Firidun İbrahimini isə məhz "Gülüstən bağı"nda qətəl yetirəcəkdir. Saat 12-yə yaxın uca boylu, enli kürəkli, şüx geyimli Firidun İbrahimini jandarmaların əhatəsində dar ağacına sarı yeridi. Bunu görən əhali təlatümə gəlib şah qoşunu və jandarmalara hücum etmək istədi. Nahaq qan tökülcəyindən ehtiyat edən gənc inqilabçı əlini

yuxarı qaldırıb uca səslə dedi: "Mənim əzizlərim, həmvətenlilərim, sebr edin, qoy qan tökülməsin! Çox keçməz ki, Azərbaycan xalqı qələbə çalacaq və yenidən Azərbaycanda Milli Hökumət qurulacaq. Yaşasın Azərbaycan xalqı! Yaşasın azadlıq! Məhv olsun istibdad! Yaşasın doğma Ana Vətəniniz Azərbaycan!"

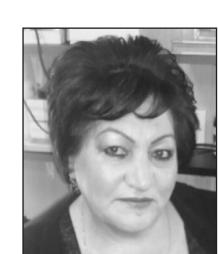
Cəlladlar insanların hücuma keçəcəyindən qorxub 28 yaşlı Firidun İbrahimini dərhal edam etdilər.

Bu haqda tarix üzrə fəlsəfə doktoru Səməd Bayramzadənin F. İbrahimini haqqında olan yazısında oxuyuruq: "... Edamdan iki gün önce Firidun İbrahimı Paris Sülh Konfransına gedərkən aldığı miləmil kostyumun zindana göndərilməsini istədi. Edam olunacağı gün bütün gecəni zindandakı yoldaşları ilə səhbət etdi. O, insanların cəmiyyətə və xalqa münasibətdə vəzifələrindən, mübarizə ilə keçən həyatın şirinliyindən danışdı. Sübh tezdən, üzünü qırxdıqdan sonra ağ köynəkli kostyumunu geyindi, qırmızı rengli qalstukunu boynuna vurdu. Səliqəsinə xüsusi diqqət yetirdi. O, bəzi yoldaşlarının təccübünü görüb onlara dedi: "Biz öz həyatımızı bütünlükə paklıq və şərafət içinde keçirdik, niyə dar ağacı altında pərişan halda görünməliyik?"

... Kəndir boynuna salınmazdan önce gözərini qapadı və vida əlaməti olaraq başı ilə Savalan dağı qarşısında təzim etdi və sonra uca səslə: - Yaşasın Azərbaycan! - dedi..."

F. İbrahimini edam edilsə də, onu sevən xalqının yaddaşından nəinki silinmədi, əbədi olaraq qəlbində yaşadı. Tanınmış qələm sahiblərinin ədəbi qəhrəmanına cəvrildi. Mirzə İbrahimovun "Gələcək gün" romanındaki baş qəhrəman Firidun məhz Firidun İbrahiminin prototipidir. Həmçinin Xəlil Rza Ulutürk, Həbib Sair, Fəthi Xoşinabi, Balaş Azəroğlu, Mədina Gülgün, Söhrab Tahir, Arif Səfa, Tariyel Ümid və başqaları əsərlərində onun poetik obradını sevə-sevə yaradılar.

F. İbrahimini şərəf və ləyaqət dulu "su içimi qədər" qısa ömrü ilə əbədiyaşarlıq qazanmayı, milyonlara nümunə olmağı bacardı. Və sübut etdi ki, tarixdə qalmaq üçün uzun və qısa ömrü yaşamaq heç bir fərqi yoxdur; təki amalın uca, niyyətin pak olsun!

Fatma CƏFƏROVA,
Gənəcə şəhəri

Gənclik Azərbaycan tarixində əvəzsiz rol oynayub. Məşrutə hərəkatının liderləri, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin, Azadıstanın, Azərbaycan Milli Hökumətinin və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa edənlər - Azərbaycan Respublikasının qurucuları əsasən gənclər olublar. Onun faciəsini əks etdirən ən təsirli "Azərbaycan, mənim baxtsız anam oy..." şeirini də gənc Almas Yıldırım yazıb.

Əvvəlki gənclik Azərbaycan yolunda fəaliyyəti, mübarizəsi ilə özündən sonrakı nəsil üçün bir nümunə yaradıb, bunun meyarını müəyyənləşdirib.

Bələ gənclərdən biri mədəniyyət sahəsində uğur qazanmış Asəf Zeynalli, o biri isə Firudin İbrahimidir.

Asəf Zeynalli 1909-cu il aprelin 5-də Dərbənddə anadan olub, 1932-ci il oktyabrın 27-də Bakıda xəstelikdən vəfat edib. O, 23 il yaşayıb, qısa ömründə çox böyük işlər görürüb. Cəfər Cabbarlının sözlərinə bəstələdiyi "Ölkəm" romanı on məşhur əsəri hesab olunur. A.Zeynalli təkcə bu romansı ilə Azərbaycanın musiqi tarixində əbədi yaşıya bilər.

Baki musiqi kolleci və paytaxtın küçələrindən biri bəstəkarın adını daşıyır.

Azərbaycanın gəncliyinin parlaq nümayəndələrindən biri Firudin İbrahimidir. 1918-ci ildə noyabrın 21-də Cənubi Azərbaycanın Astara şəhərində doğulub. Atasının fəaliyyəti onun gələcək həyatına da təsirsiz olmuşdur.

Cənubi Azərbaycanda milli demokratik hərəkatın rəhbərlərindən biri olmuş Firudun Qəni oğlu İbrahimidir. 1918-ci ildə noyabrın 21-də Cənubi Azərbaycanın Astara şəhərində doğulub. Atasının fəaliyyəti onun gələcək həyatına da təsirsiz olmuşdur.

Firudin İbrahiminin atası, Qəni İbrahimidir. Öz dövrünün müasir düşüncəli ziyanlarından olub. Gilan əyalətinin Rəşt şəhərində Mirzə Məhəmməd Axundzadənin (Sirus) başçılığı ilə Ədalət Firqəsinin bir dördüncü dövrdən sonra Astara şəhərində Ədalət Firqəsinin yerli təşkilatını formalasdırıb. Siyasi baxışlarına

görə dəfələrlə həsb edilib, təzyiqlərə məruz qalıb.

Firudin İbrahimidir 1945-ci ildə Tehran Universitetinin hüquq fakültəsini bitirib. Tələbəlik illərində inqilabi hərkətə qoşulub. Təbriz şəhərində nəşr olunan İran Xalq Partiyasının orqanı olan "Xəvəri nov" ("Təzə xəbər") qəzetinin redaktoru olub.

O, 1945-ci ildə il sentyabrın 3-

ning Paris Sülh konfransından gəndərdiyi hesabatları yüksək qiymətləndirirək deyib: "Bizim hərəkatımız ana dili vasitəsilə dünyada nüfuz və şöhrətə malik ola bildi. Dünya bildi ki, beş milyonluq bir xalq var ki, öz dillərində yazüb və oxuyur... İndi dünyanın yazılı millətləri bizi alıqlayır və bizə nüfuz verən bir millət kimi baxırlar".

F.İbrahimidir əksinqibalçı qüvvə-

maraqlı məqamlar yer alıb. Elmi, siyasi, dövlətçilik fealiyyəti örnek olmuş F.İbrahimidir Azərbaycanın azadlığı uğrunda şəhidliyi ilə də gələcək nəslə nümunə sayılın bilər.

Azərbaycanda Milli Hökuməti 1946-ci ilin dekabrın 11-də Məhəmmədrəza şah tərəfindən qan içində boğulduğandan sonra F.İbrahimidir həbs ediblər. İran şahlıq rejiminin amansız ordusu ilə qeyri-bə-

Ana Vətənimiz Azərbaycan!"

Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimidir "Gələcək gün" romanında və şairə Mədina Gülgünün "Firudin" poemasında F.İbrahimidirin vətənpərvər, qəhrəman və gözəl insan obrazı yaradılıb. Həbib Sahir, Fətih Xoşginabi, Balaş Azəroğlu, Mədinə Gülgün, Söhrab Tahir, Xəlil Rza, Arif Səfa, Tariyel Ümid əsərlərində onun poetik obrazını yara-

Təlatümlü həyat- 27 yaşında baş prokurorluqdan dar ağacına

də Azərbaycan Demokrat Firqəsi Mərkəzi Komitəsinin üzvü, Azərbaycan Milli Məclisinin nümayəndəsi (İran), 1945-1946-ci illərdə Azərbaycan Milli Hökumətinin baş prokurorudur.

O, Azərbaycan Milli Hökuməti elan edilən gün - 1945-ci il dekabrın 12-də Azərbaycan Milli Hökumətinin baş prokuroru təyin olunub. F.İbrahimidir 1946-ci ildə Parisdə Sülh konfransında iştirak edib.

Bu tədbirdə İrana öz hökumətinin ikinci Dünya müharibəsində qalib gəlmiş antihitler koalisiyası dövlətləri ilə faşist Almaniyasının Avropadakı keçmiş müttəfiqləri arasında sülh müqavilələri haqqında mövqeyini şərh etmək imkanı verilmişdi. F.İbrahimidir də Azərbaycan Milli Hökuməti adından mətbuat nümayəndəsi sifeti ilə bu konfransda iştirak edib və 1946-ci il avqust ayının 10-dan Paris şəhərinin "Lüksemburq" adlanan ən məşhur tarixi qəsrində keçirilən konfransın iclaslarında iştirak edib.

F.İbrahimidir "Sülh uğrunda" kitabında bu tədbirlərlə bağlı təəssüratlarını yazıb. Bu əsərin işqi üzü görməsində AMEA-nın akademik Z.M.Bünyadov adına Şərqşuraslıq İnstitutunun Cənubi Azərbaycan şöbəsinin müdürü Səməd Bayramzadənin müstəsnə rolunu var.

Azərbaycan Milli Hökumətinin rəhbəri S.C.Pişəvəri 1946-ci il sentyabrın 3-də Azərbaycan Demokrat Firqəsinin yaranmasının birinci ildönümü münasibəti ilə Təbrizin Dövlət Teatrı salonunda keçirilən təbərdəki nitqində F.İbrahimidir.

lerə qarşı mübarizə aparan "Bəbək" adlı könüllü dəstələrin təşkilatçılarından biri olub.

Yeri gəlmışkən, o, öldürüldükdən sonra bu təşkilat şaha qarşı silahlı mübarizə aparıb. F.İbrahimidir Azərbaycan Milli Hökumətinin silahlı dəstələrlə qorunmasına təşkil etməklə yanaşı, "Et-təlat", "Aljir", "Rəhbər", "Mərdəm", "Zəfər", "Şiyasət", "Azərbaycan" və s. qəzətlərdə ölkədəki çatışmazlıqları ifşa edən publisistik məqalələr yazıb.

Rza şah Pehləvi və oğlu Məmmərzə şah Azərbaycan türkərinin milli varlığının möhv edilməsi istiqamətində siyaset yürüdürlər. Onlar Azərbaycan türkəsinin ölkədə işlədilməsini yasaqlamışdır. Azərbaycan türklerinin İrana gəlme olduğu barədə saxta tarix kitabları yazılırdı.

F.İbrahimidir ana dili olan Azərbaycab Türkçəsinin müdafiəçilərindən dərək. Mənsub olduğu millətin dilini, dədəbiyyatını, mədəniyyətini, tarixini araşdıraraq, kimin gəlmə olduğuna tutarlı cavab verib. Bu baxımdan o, tariximizi zamanına və şəraitə görə uğurla araşdırır.

2018-ci ildə Səməd Bayramzadənin tərtibçisi və məsul redaktor olduğu F.İbrahimidir "Azərbaycan danişir. İftixarlı tarixmizdən bir nəçər parlaq səhifə" adlı daha bir kitabı tekrar nəşr edilib. Kitabda onun müxtəlif zamanlarda yazdığı məqalələr toplanıb. Ümumiyyətlə, bu yazılar F.İbrahimidir 25-28 yaşlı olanda qələmə alınıb. Kitabda Azərbaycanın, İranın tarixinə dair

rəsmi və bütünlükə partiya maraqalarına xidmət edirdi. Tam məsu-

rabər döyüşdə, Azərbaycan Demokrat Firqəsi Mərkəzi Komitəsinin binasında 34 saatlıq silahlı müqavimətdən sonra o, həbs olunub zindana salınıb. Həbsxanada yüksək ləyaqətini qoruyub saxlayan F.İbrahimidir İran xəbər agentliklərindən birinin "Siz prokuror olduğunuz zaman hansı işləri icra etmisiniz" suallını belə cavablandırıb: "Biz məhbusların cinayət işlərini aşardıq, mürtece qanunlar əsasında həbs edilən günahsız insanları azad etdik. Xalqın hüquqlarını müdafiə etməklə onları satqın hakimlərin zülmündən xilas etdik".

Onun məhkəmədə irticacı şah rejimini ittihəm edən nitqı isə bu gün də İran azadlıqsevərləri üçün nümunədir: "Gün gələcək ki, bütün İran xalqını öz hüquqlarından məhrum edənlər, onların mədəniyyət və milli qururlarını tapdalanıclar, öz ciblərini və kisələrimi qızılı doldurmaq xatirinə zəhmətkeş insanları istismar edənlər xalq qarşısında törətdikləri xəyanət və cinayət əməllərinin görə cavab verməyə məcbur olacaqlar".

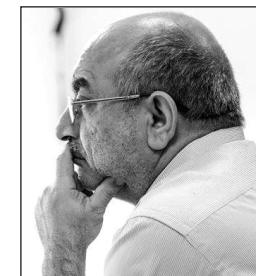
F.İbrahimidir 1947-ci ilin mayın 23-də Təbriz şəhərinin Gülüstan bağında dar ağacından asıblar. Hadisə şahidləri, onun qohumları və ailə üzvləri bildiriblər ki, edam səhər tezədən, saat 5 radələrində icra edilib. O, dar ağacın ətrafında toplaşanlara belə müraciət edib: "Çox keçməz ki, Azərbaycan xalqı qələbə çalacaq və yenidən Azərbaycanda Milli Hökumət qurulacaq. Yaşasın Azərbaycan və İran xalqlarının birliyi! Yaşasın doğma

dıbler.

F.İbrahimidir aldığı təhsil, mükəmməl dünya görüş ilə İranda ki hakimiyyətə, Məhəmmədrəza şaha xidmət edib, böyük var-dövlət sahibi də ola bilərdi. Ancaq o, ən agrımı və şərəflisini seçərək, millətinə - Azərbaycana xidmət etməyə üstünlük verib. O, bir daha sübut edib ki öz millətinə ləyaqətlə xidmət edənlər unudulmur, sevilir və örnək olurlar.

F.İbrahimidir həyat və fəaliyyəti xatırlananda bir millətin bu gün də üzləşdiyi problemlər göz önünə gəlir, Azərbaycanın fəxr ediləcək tarixi yada düşür.

Bu il dekabrın 12-də onun və silahdaşlarının qurduğu Azərbaycan Milli Hökumətin 73 ilə təmam olacaq. Bu hökumətin üzvü olan 27 yaşlı F.İbrahimidir Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə eyni yaşadır. Nə qədər ritorik də olsa qeyd edək ki, Azərbaycanın bu gərkəmli ictimai, siyasi və dövlət xadiminin doğuldugu tarixdə böyük hədəflər üçün eyham sayila bilər.

Sədrəddin Soltan,
Report.az saytı

FİRİDUN İBRAHİMİ

AZƏRBAYCAN TARIXŞUNASLIĞINDA

Azərbaycanın görkəmli ictiyari-siyasi xadimi Firudun İbrahimidir "Azərbaycanın qədim tarixindən" adlı əsəri 1946-ci ildə Təbriz şəhərində çapdan çıxdı və az müddətdə müəllifi dövrünün qabaqcıl elm və məarif xadimi kimi tanıdı. Bu dövr elə bir mürəkkəb və ziddiyyətli mühitə malik idi ki, milli tarix, milli dəyərlər, milli ədəbiyyat, milli maraqlar fərqli mənalar daşıyır.

1930-cu illərdə Sovet Azərbaycanında milli tarix araşdırıcıları Sovet Hakimiyətinin ideoloji xidmətində idi. Bu mənzərəni So-

vet İttifaqının başqa respublikalarında da müşahidə etmək olardı. Lakin yeni-yeni tarixi mənbələrin üzə çıxarılması, elmi tərcümələr bir çox tarixi həqiqətləri qarşıya qoyurdu ki, bunu da görməmək mümkün deyildi. Belə hallarda tarixin həmin səhifələrini boş qoyur və ya bu mövzuları xüsusi nəzarətde saxlayırdılar. Tarixi biliklərin "səfərbəredici" gücünü sovet ideoloji rəhbərliyi anlayırdı.

Tarixi araşdırımlara göstərilən xüsusi münasibət, eləcə də müxtəlif xalqlara və milli tarixlərə fərqli yanaşma SSRİ-də sovet tarixşunaslığı adlanan bir konsepsiaya çev-

liyyətlə iddia etmək olardı, bu proseslərdən uzaqda olan F.İbrahimidir "Azərbaycanın qədim tarixinən (Təbriz, 1325(1946))" əsəri partiya və namənkələrə təsirlərindən kənardır.

Partiyalıq prinsipləri daxilində mütəmadi olaraq millilik problemləri gündəmə gəlir və sovet tarixşunaslığı qarşısında mürəkkəb suallar qoyurdu. Təsadüfi deyil ki, milli tarix xüsusiyyətləri qabardan ziyalıları represiya edən sovet dövlətində, 1930-cu illərin sonlarında Nizami Gəncəvinin 800 illiyi münasibəti ilə bir sıra elmi əsərlər

yazıldı və 1939-1941 illər arasında elmi əsərlərdən ibarət Azərbaycan tarixində rol hələdə tədqiq edilməmişdi. F.İbrahimidir bu mətnlərdə Azərbaycan tarixinə işq salacaq elementləri öyrənir və araşdırımlarına daxil edir.

1958-1963-ci illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının hazırlanığı və çap olunmuş 3 cildlik Azərbaycan tarixi kitabı Azərbaycanın kitab mədəniyyətinə və tarixşunaslığında ilk və böyük hadisə idi. F.İbrahimidir tədqiqatından 15 il sonra nüfuzlu Azərbaycan alimləri 3 cildlik Azərbaycan tarixinin 1-ci cildində, birinci fəsildə ibtidai icmaq ulusundan sonra Midiya, Manna, Atropaten və Albaniya dövlətlərinin tarixini təqdim edirlər. Bu tədqiqatlarla konsepsiya yaxınlığı aydın görünür.

Davamı səh. 10-da

Əvvəli sah.9-da

Azərbaycan tarixi tədqiqatlarında "Ümumi tarix" modeli XX əsrin 60 -ci illərinə qədər işlənib hazırlanmamışdı. Ümumi tarix anlayışında cografı ərazi tarixi, etnosların tarixi, şəcərə tarixi, dini və ya onun bir qolunun tarixi kimi Yanaşmalar hələ XX əsrin 50-ci illərinə qədər mövcud idi. Tarixi tədqiqatlarda xronologiyalar tarixindən sosial tarixə keçmək cəhdləri artıq XX əsrin 70-ci illərinə təsadüf edir.

1946-cı ildə F.İbrahimini sistəmləşdirilmiş 19 məqalədən ibarət Azərbaycanın qədim tarixindən əsərində ilk məqalələri ilə etnogenez və biosfer problemini gündəmə gətirir. Məlumdur ki, tarixşünaslıqda "Etnogenez və biosfer" nəzəriyyəsinin əsasları XX əsrin 60-cı illərində görkəmli Rus(tatar) alimi L.Qumilyov yaratdı. İlk dəfə etnosların tarixi proseslərdə davramışı, biosferim etnosların formalşmasında rolu kimi yeni tarixi yanaşma metodologiyasını, eləcədə Passionarlıq nəzəriyyəsini L.Qumilyov geniş tarixi tədqiqatlara cəlb etdi. Gordüyümüz kimi F.İbrahimini tarixi araşdırma məhz

FİRİDUN İBRAHİMİ**AZƏRBAYCAN TARİXSÜNASLIĞINDA**

belə bir yanaşma metodu seçməsi ilə L.Qumilyov 20 il qabaqlayılar.

Görkəmli rus alimi İ.M.Dyakonovun 1956-cı ildə rus dilində çap olunmuş "İstoriya Midii" əsəri F.İbrahiminin bir sıra konseptual fikirlərini 10 ildən sonra tekrar edir, baxmayaraq ki, müəllif bu samballı əsəri üçün tərtib etdiyi ədəbiyyat siyahısında F.İbrahiminin əsərini göstərmir. Qeyd edək ki, elmi dəyəri yüksək qiymətləndirilən İ.M.-Dyakonovun "İstoriya Midii" əsəri F.İbrahiminin kitabının cəpindən 10 il sonra rus dilində Moskvada, daha 10 il sonra fars dilinə tərcümə edilərək İranda, daha 10 il sonra ingilis dilində Kembridə çap edildi.

XX əsrin bütün mərhələlərində İran tarixi və irançılıq təbliğatı maşını ilə qarşı-qarşıya olan tədqiqatçılar İran İslam Respublikasında, Pəhləvilərin hakimiyyəti illərində hələ Qacarlar zaman-

nında dəqiq şərh etməyə çətinlik çəkməklərinə baxmayaraq mücərrəd irançılıq konsepsiyanı irəli sürür və müdafiə edirdilər.

1918-1919-cu illərdə Əlimərədan bəy Topçubaşovun İstanbulda diplomatik fəaliyyəti zamanı İran səfiri, İranın Xarici işlər naziri və digər görüşlərinin stenoqramı göstərir ki, irançılıq konsepsiyası Pəhləvilərdən çox-çox öncə yaranıb və formalşab.

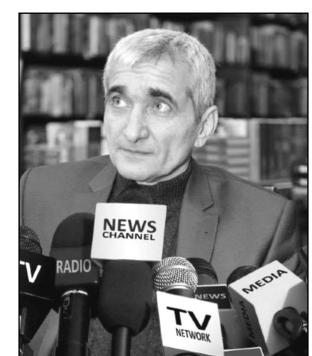
Eləcədə bu yaxınlarda çapdan çıxmış və qiymətli ilkin mənbə hesab edilen "Urnu" kitabı və bu kitabın müəllifinin fikirlənnən təhlili göstərir ki, hələ 1918-1919-cu illərdə Osmanlı dövləti ilə Azərbaycan əhalisi arasında olan "xüsumətin" mənşeyini ziyalılar belə anlaya bilmirdilər. Diqqət edək: Urmiyyənin azərbaycanlı-müsəlman əhalisini qarət və qətl edən erməni, assuri və kurd quzdurlarından qurtarmaq üçün Urmiyyəyə gə-

lən Osmanlı qoşunları yerlilər tərəfindən sevinclə qarşılanır, əksini müsəlmanlar erməni və assoru qanşu və tanişlarını öz evlərində gizlədir.

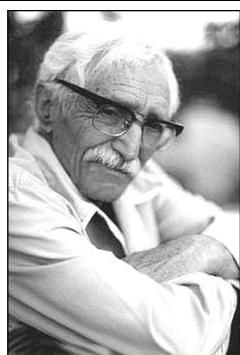
Əlbəttə burada bir çox səbəblərlə yanaşı məzhəb faktoruda öz rolunu oynamışdır. Məhz belə bir mühitdə tədqiqatçı F.İbrahimini Azərbaycan xalqının etnomədəni identifikasiyini qabardır və onun xüsusiyyətlərini ifadə edir. Mədiya qəhrəmanları Humat, Kışatrapat haqqında müəllif milli qəhrəman, azadlıq uğrunda mübariz olaraq yazır. "Daryuş qəhrəman midiya millətinin bu fədakarcasına mübarizəsinin nəticəsində özünə ağır zərbə dəyəcəyini düşünüb Mədiya millətinin möglub etməkdən ötəri daha böyük bir ordu göndərdi. Qəhrəman Mədiya milləti böyük vuruşmalara məruz qaldı. Kışatrapat əsir düşdü və parslar tərəfindən vəhşiliklə öldürdü. Beləliklə midiya millətinin mübarizə baş-

çılıarı amansızcasına aradan götürülür və bizim fedakar və qəhrəman babalarımız bir daha parşaların əsərəti altında böyük və şiddetli bir işgəncə və əzablara məruz qalırlar".

F.İbrahiminin 2500 il öncə baş vermiş tarixi hadisələri öyrənərək belə bir publisistik qiymət verməsi onu tariximizin müxtəlif dövrlərinə, hətdə müasir dövrümüzə də aid edir. Sanki müəllif sovet ideologiyasının beynəlmələçiliyindən, azərbaycana xas olan toleyrantlıqdan, milli düşüncədə olan multikulturalizmdən təngə gəlmişdir və bütün tarixi möglubiyyətləri də məhz buna bağlayır.

**Pərviz Kazimi,
tarix üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent**

**Həbib Sahir: Sənin izin,
kölgən qalmış Astaranın
baharında**

İldönümün tutan yoxdur
Yoxdur səni yada salan
Qəbrin üstə göy ot bitdi,
Ey namurad yaziq cavan
Asıldığın gündən bəri
Matəmlidir göy gülüstan.

Şəhid Firidun İbrahiminin xatirəsinə

Firidun İbrahimini Astarada anadan oldu. Tehran Üniversitesində huquq qurtardı. Milli Hökumətin dəsətanı olan bu yazıçı və qəzətəçi Fədayı, Milli Hökumətin qanlı xəzanından sonra 1326-də şah hökuməti tərəfindən edam edildi. Ölümə qəhrəmancasına qarşılaşması, İbrahimini unudulmaz bir xalq dəstanına çevirdi.

Dolşarken şumal yeli,
Yurdun qızıl bayraqında
Ellər ilə od yandırdın
Babəkilər ocağında
Lakin ofsus son işiq tək
Səndün həyat çırğındı.

Nə ellərin məktəbində
Kitabını açan oldu
Nə yazdığını qızıl yazı,
Rəvac təpib dəstan oldu
Lakin sanma bu əsirdə,
Hər şey bitib nisyan oldu.

Günün yeddi rəngi ərir
Qızılızən sularında
Sənin izin, kölgən qalmış
Astaranın baharında
Faşizm hələ höküm sürür
Qızıl odlar diyarında.

Məktəblərdə anadılın
Oxutduran usta yoxdur
Ordu ordu oymaqlarda
Əsir çoxdur, azad yoxdur,

Geçib çıraq, sönüb ocaq,
Xaraba çox, abad yoxdur.

Getdim baba diyarına,
Gördüm bayqus fikrə dalıb
Qəbrin üstə axşam çığı,
Payız günü şəfəq salıb
Səndən yoldaş xatirələr,
Dərin siz canda qalıb.

Özrayılo qılınc çəkim,
Yenə bir gün ölcəcəyəm
Çıraq kimi, ya bir axşam
Ya bir səhər ölcəcəyəm
Bilirəm ki yer altında
Toz-torpağa dönəcəyəm.

Bunla belə əminəm ki
Nur zülməti boğacaqdır
Ən nəhayət ufuqlardan
Qızıl günəş doğacaqdır
Daş nə qədər bərk olsa da,
İsti, soyuq olacaqdır.

Topladı var qüvvəsinə, qalxdı, durdu ayağı.
Dalğalandı ümman kimi, göstərdi öz zorunu,
Namərd, xain səltənetin bitirdi o, sonunu,
Əsərətdən xilas etdi doğma, əziz yurdunu.
Rahat uyu məzarında, ey Firidun qardaşım,
Torpaqları tən bələnən Astaralı yurdaşım.
Üstün tutdun ölümüñ qul kimi yaşamaqdan,
Mühacirət yad ellərdə, qürbətdə dolaşmaqdan,
Qürur duydun sən şəhidlik adını daşımaqdan,
Yaşayacaq Vətən andın öz xalqının qəlbində,
Anılacaq şəhid adın qədim Odlar elində !

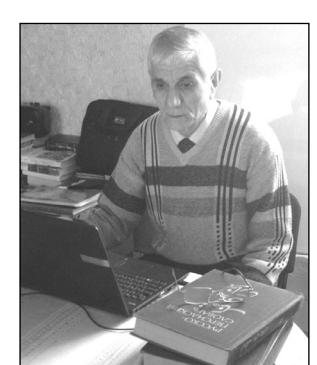
Azərbaycan Demokratik Fırqəsinin tanınmış simalarından sayılan, Milli Hökumətin Baş Prokuroru olmuş, ömrünün gənc yaşlarında mənfur şah rejimi tərəfindən ölüm hökmünə məhkum edilərək dar ağacın-dan asılıraq edam olunmuş Güneyli Astaralı yurdaşımız Firidun İbrahiminin əziz xatirəsinə ithaf olunmuşdur

ASTARALI YURDDAŞIM

Şanlı zəfər tarixindən iyirmi bir Azərin, Əlamətdar hadisədir bu Müsəlman Şərqinin, Millətinin zəfəridir, vəhdətidir nehzətin, Milli azadlıq yolunda şanlı bir şəhifədir, iyirminci yüzilliyə layiqli bir töhfədir. Toparlın var gücünü vətənin dar günündə, Yeniləndin, baş əymədin mənfur rejim öündə, Həyatını qurban verdin azadlıq dönməndə, Sine gərdin düşməninə, ruhlandırdın xalqını, Durdun xalqınla birlikdə, siper etdin canını, Unudulmaz zəfər çaldın, qurdun Milli Hökumət,

Vətənimin Güneyində azad, müstəqil dövlət, Nəhayət, öz arzusuna çatdı, qovuşdu millet, Mənfur Pəhləvi rejimi yatırıdı bu nehzəti, Ağlasığmaz qəddarlıqla dağdıdı bu vəhdəti. Ayri düşdü fədailər, yurdundan, ocağından, Doğma ana torpağından, Vətənin quçağından, Dözdü, mətanətlərə çıxdı zamanın sınağından, Sarsılmadı bu olaydan, sönmədi yurd həsrəti, Əvəzində gündən-günə möhkəmləndi vəhdəti. Neçə-neçə ölkələrdə yaratdı hövzəsini, Mətinləşdi fədailər, artırdı qüvvəsini, Dayanmadı bir an belə, ucaltdı haqq səsini, Sadiq qaldı öz andına, dözdü çətin sınağı,

**Ibad Dadaşoğlu,
jurnalist,
tərcüməçi**

Ölümündən sonra yenidən doğulan insan

Cənubi Azərbaycanın mübariz və tarixi siması, İran xalqlarının Milli Qəhrəmanı, görkəmli dövlət xadimi, natiq və publisist, tarixşunas və tədqiqatçı, poliqlot diplomat, tribun, 1945 - 1946-ci illərdə Azərbaycan Milli Hökumətinin baş prokuroru Firudun Qəni oğlu İbrahiminin Müqəddəs Ruhu ilə müsahibə.

- Salam, ağaye Firudun İbrahiminin Müqəddəs Ruhu! Sizinle keçmişiniz və gələcəyiniz haqqında səhbət etmək istərdim. Nə vaxt doğulmusunuz?

- Coxdan və dəfələrlə doğulmuşam, Azərbaycan yarananda, ulularım Qobustan qayaları üzərində öz yaranış tarixini yazanda, bəbam Şah İsmayıllı Xətai 1501-ci ilde Vahid Azərbaycan dövlətini dirçəldəndə, 1906-ci ildə Səttarxan və Bağırxan Məşrutə inqilabını başlayanda, 1918-ci ildə Məmmədəmin Rəsulzadə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin İstiqlal Bəyannamesini imzalayanda, 1920-ci ildə Şeyx Xiyabani Təbrizdə Milli Hökuməti təşkil edəndə, mən 27 yaşındayken 1946-ci ilin 21 Azərtarixində rəhbərim Seyid Cəfər Pi-

şəvəri Cənubi Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin Himmini təsdiq edəndə, bir də ölümündən çox sonra, 1988-ci ildə Bakıda Azadlıq Meydanında, 1991-ci ildə Şimali Azərbaycan Respublikasının Müstəqillik Aktı imzalananda yenidən dünyaya gəlmışəm. Sənədimdə isə 21 noyabr 1918-ci il göstərilmişdir.

Harada doğulmuşsunuz?

- Ərk, Bəzz, Əlincə, Koroğlu, Cavanşir, Narinqala, Çıraqqala, Qız qalasında, Dərbənd, Borçalı, İrəvan, Zəngəzur, Qarabağ, Bakı, Naxçıvan, Gəncə, Şəki, Şirvan, Lənkəran, Təbriz, Ərdəbil, Urmiya, Mahabad, Xoy, Zəncan, Miyana, Mərənddə. Mən Güney Azərbaycanın Astara şəhərində dünyaya göz açmışam.

- Məbarizələrə səslədiyin Firudin İbrahim necə insan id?

- O, taleyini beşikdən məzara qədər mücadilədə gəren, həyatını gənclik ehtirasıyla sevən, ürəyi xalqının əhval-ruhiyyəsinin nəbzi ilə bir döyünen berabərsiz bir insan idi. Bəxtinin ona bəxş etdiyi gənclik şirinliyindən zövq alıb,

onun ota etdiyi muradi yüksək tutsa da, Vətənin, xalqının azadlıq, müstəqillik ideyasının təntənəsini həyatından uca saxlayırdı və bu ona qarşısalınmaz güc verirdi. O, həyatını vətənin istiqallalına və azadlığına həsr edən, fəaliyyəti ingilis imperializmi, alman faşizmi, şah irticasına qarşı mübarizə ilə zəngin olan İbrahimilər ailəsinin düşüncəli ziyanı, atasının apardığı mücadilənin layiqli və dənməz davamçısı, surət Azərbaycan milli təbiyəsinin yetişdirməsi idi.

- Nə vaxt şəhid olmusunuz?

- Bütün tariximiz boyu; Babək edam olunub tike-tike şaqqlanananda, Nəsiminin dərisi soyulanda, Xətənin ürəyi yavaşıyib dayananda, Koroğlu yeni icad edilən tūfəngin qarşısında Misriqlinqindən əl çəkib onu yerə tullayanda, 1813-cü ildə Gülüstanda, 1828-ci ildə Türkmençayda Vətən Azərbaycan iki bölünəndə, 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süquta yetəndə, Şimali Azərbaycan ikinci dəfə bolşeviklər tərəfindən işğal olunanda, 1937-ci ildə Şimali Azərbaycanın ən gözəl övladları məhv ediləndə, 1946-ci il 21 Azərgünü bir yaşı körpəmiz Təbriz İnqilabı qanına bələnib, süquta yetiriləndə. Özüm isə 22 may 1947-ci ildə Təbrizin Gülüstən bağında edam olunmuşam. Bir də mən həlak olandan sonra yenidən 1990-ci ildən 20 yanvarında Bakıda, 1992-ci il Xocalıda qətlə yetirilmişəm. Allah ailəmizin taleyinə inqilab burulğanında, mübarizə firtinasında şəhid olmaq aqibətini yazıb. Atam Qəniyə zalim Rza şah Pəhləvi tərəfindən işkəncələr verilsə də, məni və atamı Məhəmmədrəza Pəhləvi öldürdürmüş, qardaşım Ənuşirovan İbrahimini isə 1987-ci ildə edam edilərək şəhid olmuşdur.

- Məzarınız haradadır?

- Dəqiq bilmirəm... Mirzə İbrahimovun yazdığı "Gələcək gün" romanında, Əli Tədəşşirinə qovuşduğum əbədiyyətdə, Mədinə Gülgünün "Firudin" poemasında xatır və ürəklərdə. Süleyman Rüstəmin "Təbrizim" şeirinin ahangında, Balaş Azəroğlu, Söhrab Tahir, Hökumə Billuri, Həbib Səhir, Fəthi Xoşginabi, Xəlil Rza, Arif Səfa, Tariyel Ümidin atəşin sətrlərində, yaratıcıları poetik obrazlarda, Ququşun oxuduğu "Aman ayrlıq" mahnısında, Əli Səliminin tarının pərdələrində, aşıq Hüseyin Cavanın sazinin sarı simində, rəssam İbrahim Əhrarının tablolarında, Təbrizdə tez-tez görüşüb, uğurlarına sevindiyim Cahangir Cahangirovun "Təbrizim" valsının notlarında, "Arazin o tayında" və "Səttarxan" simfonik poemalarında, "Azad" və "Dumanlı Təbriz" operalarında, təbriz filarmoniyasının bədii rəhbəri Hacı Xanməmmədovun sehirli dirijor çubuğunun hərəkətində, Niyazinin "Mənim Təbrizim", Səid Rüstəmovun "Təbriz" yanlığında, Əşref Abbasovun

"Gələcək gün" kantatasında, məhsuldar bəstəkar, Təbriz filarmoniyasının solisti İsmayıllı Məhəmməd Əlizadənin "Yaşa Azərbaycan", "Vətənim", "Qızılbaş marşı", "Bu gün", "Azərbaycan" adlı musiqili əsərlərində, Gavə Dustdarın hərbi marşlarında, Ramiz Zöhrabovun "Ərdəbil" kantatasında, Bakı kinostudiyasının ərsəyə gətirdiyi filmlərde...

- Səsinizi eşitməmişəm...

- Mənim səsim, Xalqının azadlıq istəyi, istiqalının əks-sədasıdır. Onu xanəndələrimizin avazında dinlə... 1941-ci ildə Təbriz filarmoniyasında tamaşalanan "Koroğlu" operasının üvetürasında, Bülbülin Təbrizdə ifa etdiyi "Ölkəm" mahnısında, elə oradaca Xan Şuşalının ürəkləri vəcədə gətirən "Şuşanın dağları", Sara Qədimovanın "Güney Azərbaycanla yanaşı bütün Kürdüstani vəcədə gətirən "Kürdüñ gözəli"ndə, Mustafa Payanın şirin ləhcəli muğamında, Sahib Şükürov Kuhinin 3 sentyabr 1945-ci il ADF-nin təsis günündə oxuduğu "Qarabağ şikəstəsində" İşraqi Rübəbə Muradovanın "Qaragılı", "Heydərbəbaya salam", Məmməd Salmanovun "Şəhriyar", Mahrux Muradovanın cənublu, na-kam "Kor qızın mahnısında", Rövşən Behcətin Təbriz tərənlərində, Novruz Feyzullayevin ifasında - sözləri Etimada, musiqisi Cahangir Cahangirova məxsus, mögrurluq, şərəf, şan, qürur təcəssümə olan Milli Sürudümüzda (Himm) eşit.

Ey vətənim Azərbaycan. Əbədi odlardan nişan Adlı-sanlı keçmişin var Sən böyütün qəhrəmanlar.. Azadlığın Qoca Şərqin çiraglişan bayraqısan Tarix boyunca yadigar İftixarlı əsərin var Sənsən biziə Ana Vətən Sənsən biziə nemət verən, Sənsən biziə ruhi rəvan Yaşayaşə Azərbaycan Azərbaycan! Aslanların Sən qurdüğün yeni həyat məkanından, Təbrizdə tez-tez görüşüb, uğurlarına sevindiyim Cahangir Cahangirovun "Təbrizim" valsının notlarında, "Arazin o tayında" və "Səttarxan" simfonik poemalarında, "Azad" və "Dumanlı Təbriz" operalarında, təbriz filarmoniyasının bədii rəhbəri Hacı Xanməmmədovun sehirli dirijor çubuğunun hərəkətində, Niyazinin "Mənim Təbrizim", Səid Rüstəmovun "Təbriz" yanlığında, Əşref Abbasovun

- Edam gününü necə xatırlayınız?

- Şah cəlladları yuxudan doymaq bimeyən, əsnəya-əsnəyə ovcu ilə ağızını örtən, tənbəllik və ətalətindən yatağından durmaq istəməyən kölə sədaqəti yetirən biganələri arayıb, zorən meydana

toplmaq isteyirdi. Təbrizdə belələri yox idi, tapıla da bilməzdi. Güñəşin şüaları edam keçiriləcək Gülüstən bağını şəfqətləriyle boyuyanda, artıq Təbrizin mərd insanları; qəzəbdən dilini, dodağını düşləri ilə gəmirərək, yumruqlarını nifrətlə düyünləyib, meydani üzük qaşı kimi dövrəyə almışdır.

- Firudin ölümündən qorxurdum?

- Yox! Əsla yox! Hətta dar ağacına aparan yolda ürəyində bu şeiri təkrarlayırdı:

Biz dünyanın qorxu bilməz, qəhrəman eliyik,

Alovlardan doğulmuşuq, Azərbaycan eliyik,

Yaşayacaq adımızla sanımız,

Tarixlərin zinətidir, şöhrətimiz, sanımız.

Salam, dar ağacı!

- Əleyküm-salam!

- Qəbul et, növbəti qurbanın mənəm,

Mənim canım səndə, bil, canın mənəm.

Eylə qurrələnmə, hər yanın mənəm,

Salam, dar ağacı!

- Əleyküm-salam!

İlgək dilə gəldi:

- Başıla, Firudin, keç günahim-dən, mən Gülüstən bağında uşaq qəhəqəsi yaratmaq, çöhrələrinə sevincdən təbəssüm yaymağa yel-ləncək üçün toxunmuşdum. Məni bu mənfur naməndlər igidlərin alovlu nitq söyləyən dodaqlarını susdurmaq, el yolunda yorulmadan çalışan insanların ürəklərini dayanırdımaq, atəş dolu hərarətlə nəfəslə-

- O, edama getiriləndə nə düşünürdü?

- "Əfv olunmaq üçün baş əymərəm. İçərim, vücudum sına bilən, ancaq əyilməyən çuqun nüvədir. Mən öz məsləkim uğrunda ölməyi şərəf sanıram", - deyə piçildədi. Eşafota ayaq qoydu, ağac çərçivəsindən asılmış kəndir ilgəye nəzər yetirdi və dar ağacına salam verdi:

- Yolumu gözlədin hər səhər, axşam,

Salam, dar ağacı!

- Əleyküm-salam!

- Əcəllə ölməyə doğulmamışam,

Salam, dar ağacı!

- Əleyküm-salam!

- O hansı millətdir, taleyi sirdir?

Yüz adla bölündü, yenə də birdir!

Məni hüzuruna bu dərd gətirdi,

Salam, Dar ağacı!

- Əleyküm-salam.

- Eli yağmalanan, bölünən, bö-lən,

Çayları quruyan, gölləri ölen,

Haq-hesab çəkməyə gələn

mənəm, mən,

Salam, dar ağacı!

- Əleyküm-salam!

- Ey darın ağacı! Kimdən kəməm, kəm?

Ya səni yendirəm, ya sənə yennəm.

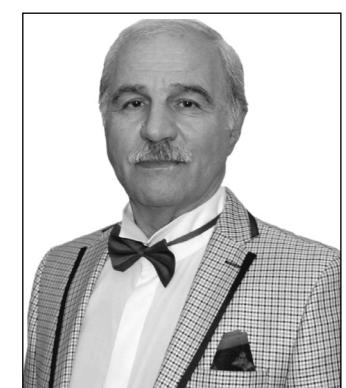
Ya da budağında yarpağına dönnəm,

rini böğmaq, silah tutan əllərini süstlüsdirmək üçün istifadə edirlər.

R u h :

- Firudin belə düşünürdü; "Mən bu son döyüdə, savaş səngərində qılınca, güllə yarası alıb şəhid qanına boyanaraq hələk olmaq həvəsin-dəydim. Leyk, qanımın axmasını görməyəcəyəm".

Odur ki, azadlıq rəngini tərənnüm edən, şəhid qanının simvolu olan boynumdakı qırmızı qalstukla dara çəkilməsini arzuladı. Yeniyetməlik dövrünün sirdəsi olan bu qırmızı qalstuk onun şəhidlik zirvəsini təsdiq edən son möhürü, tarix tərəfindən imzalanın ölüm haqqında arayışı idi.

Həsən Cəbrayılov

(Ahəngi),

Abbasqulu Bakıxanov və "1001 mahni" ədəbi mükafatlarının laureati

Hər bir insan bu dünyaya bir missiya ilə gəlir. Bəziləri 80-90, hətta 100 il və daha çox ömür sürsələr də Uca Yaradanın onların qarşısında qoyduğu tarixi missiyani yerinə yetirmədən əbədiyyatə köç edirlər. Bəziləri isə əksinə, çox qısa ömür yollarında o qədər uzun, o qədər çəsidi məsafə qət edirlər, o qədər böyük missiyanın öhdəsindən gəlirlər ki, belələrinin həyat kitabını vərəqlədikcə sadəcə, heyrətlənməyə bilmirsən. Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun məşhur "Gələcək gün" romanının baş qəhrəmanı, "21 Azər" Hərəkatının fəal iştirakçısı, Güney Azərbaycan Milli Hökumətinin qurucularından biri və baş prokuroru, 1947-ci ildə Milli Hökumətin süqutundan sonra şah rejimi tərəfindən 28 yaşında dar ağacından asılmış Firdun İbrahiminin ömür yolu kimi...

Taleyini millətin taleyi ilə bağlayan insanların ömrü də millətin ömrü qədər olur

Dövlət xadimi, diplomat, hüquqşunas, jurnalist, publisist, şair, tədqiqatçı, heç vaxt tutduğu haqq yoldan, məsləkindən, amalından dönmeyen bütöv əqidə adamı... Bütün bu sadaladığım və sadalaya bilmədiyim digər bəşeri keyfiyyətləri özündə bir-ləşdirən Azərbaycan sevdalı Firdun İbrahiminin 28 illik qısa ömür yolunun bələdçiləri olan, bu müxtəlif peşə və tutulların hər bir sahəsində nəhəng fəaliyetini eks etdirən faktlara nəzər salarkən heyrətdən, necə deyərlər, gözlərim böyüyür və istər-istəməz ürəyimin dərin qatlarından bu sözlər qopur: "İlahi, bu qədər istedədi, savaşı, qabiliyyəti, dünyagörüşünü, siyasi, diplomatik, mədəni keyfiyyətləri, nəhayət, gücü, enerjini, əqidə, məslək, bütövlüyünü, dönməzliyi, xalq, vətənseverliyi... 28 illik qısa ömür yoluna necə siğışdırmaq ola?"

Böyük mübarizə yolunda ilk addımlar

Firdun Qəni oğlu İbrahim 1918-ci il noyabrın 21-də İran Astarasında doğulmuşdur. O, hələ çox gənc yaşlarından, 1941-ci ildə Tehran Universitetinin hüquq fakültəsində oxuyarken tələbə hərəkatında fəal iştirak etməyə başlayır və İran Xalq Partiyasının səralarına daxil olur, ölkənin bir sira nüfuzlu qəzetləri ilə əməkdaşlıq edir, həmin nəşrlər üçün günün aktual mövzularından bəhs edən elmi, siyasi və publisistik məqalələr yazar.

1945-ci ilin mayında Tehran Universitetini müvəffəq qiymətlərlə bitirdikdən sonra gənc Firdunun həyatında mübarizələrlə dolu yeni bir mərhələ başlayır. İran Xarici İşlər Nazirliyindən və digər mötəbər dövlət qurumlarından iş təklifi alsa da xalqına xidməti bütün vəzifə karyeralarından üstün tutan gənc hüquqşunas tərəddüd etmədən doğma Azərbaycana qayıdaraq dərhal siyasi mübarizəyə qoşulur. Həmin ilin sentyabrın 5-də Azərbaycan Demokrat Firqəsinin (ADF) mətbə orqanı kimi Təbrizdə ilk sayış üzü görən "Azərbaycan" qəzetində yaradıcılıq fəaliyyətinə başlayır və elə həmin ayda ADF-nin sıralarına qəbul edilir. Oktyabrın 1-də Təbrizdə öz işinə başlayan ADF-nin I qurultayına seçilmiş 237 nəfər xalq nümayəndəsindən biri kimi bu ali tədbirdə fəal iştirak edən F.İbrahimı cəmi iki ay sonra-

Seyid Cəfər Pişəvərinin rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Milli Hökuməti

1945-ci il dekabrin 12-də Güney Azərbaycanda Seyid Cəfər Pişəvərinin başçılığı ilə qurulan 39 nəfərdən ibarət Milli Hökumətin tərkibində Baş prokuror vəzifəsinə teyinat alır.

Şübhəsiz, 28 illik qısa ömür yolunun son 10 ilinin hər anı doğma xalqına, Vətənine təmənnasız xidmət nümunəsi olan F.İbrahiminin tələbəlik illərindəki fəaliyyəti, Cənubi Azərbaycan tarixinin ən şanlı səhifələrindən biri olan "21 Azər" Hərəkatında iştirakı, xüsusilə cəmi bir il ömür sürən Milli Hökumətin Baş prokuroru kimi gənc və demokratik ölkənin hüquq sisteminin yaranması, formalaması və inkişafı istiqamətində görüdüyü misilsiz işləri neinkin bir qəzet məqaləsinə, mübəlişsiz demək olar ki, hətta cild-cild kitablara belə siğışdırmaq mümkün deyil.

Zənnimizcə, Firdun İbrahiminin bu günlərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Akademik Ziya Bünyadov adına Şərqşunaslıq İstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə latin qrafikası ilə yenidən nəşr olunmuş "Sühl uğrunda" kitabındaki biri-birindən maraqlı, biri-birindən məzmunlu episodalar bu böyük şəxsiyyətin bitib-tükənməz mübarizələrlə dolu mənalı ömür yoluna işq salan ən qiymətli mənbələrən biridir. XX əsr İran tarixinin, o cümlədən "21 Azər" Hərəkatının yorulmaz tədqiqatçısı, fədai övladı, tarix elmləri doktoru Səməd Bayramzadənin tərtib etdiyi, əski əlifbadan latin qrafikalı Azərbaycan əlifbasına çevirdiyi və "Ön söz" yazdığı bi qiymətli nəşrdə Firdun İbrahiminin iştirakçısı olduğu Paris Sühl Konfransı haqqında qələmə aldığı və ADF-nin orqanı olan "Azərbaycan" qəzetinin 9 noyabr-10 dekabr 1946-ci il tarixləri arasında çıxan 23 sayında "Sühl uğrun-

da" başlığı altında dərc edilmiş silsilə məqalələri tam əksini tapmışdır.

Baş prokuror "dil tələsi"ndən necə qalib çıxdı?

Qısa və mənalı həyatının hər anı mürtəcə şah rejimi ilə amansız mübarizədə, əgər belə demək mümkündürse, ölüm-dirim savaşında keçən F. İbrahiminin Paris Sühl Konfrasında iştirakı bu polad iradəli insana o qədər də asan başa gəlməmişdir. İran rejimi onun artıq mövcudluğu ilə barışmağa

məqalələr dərc etdirir. Bu məqalələrde o, əslində əsas vəzifəsi İkinci Dünya müharibəsindən sonra yaranmış tarixi şəraitdən yararlanmaqla öz azadlıqlarına qovuşmaq uğrunda mübarizəyə qalxan müstəmləkə və yarımmüstəmləkə ölkələrinə xalqlarının problemlərini çözmək, bununla bağlı bütün sualları cavablandırmaq olan konfransda əsas söz sahibləri rolunda çıxış edən ABŞ və İngiltərənin iki-üzlü siyaseti, bu antiinsani siyaseti dəstəklətən Fransanı, necə deyərlər,

Əbu Turxan, Şərq filosofu

daşdan keçən faklərlə ifşa edir, onların yeni müstəmləkələr əldə etmək niyyətlərini ortaya qoyur.

Azərbaycanlı diplomat Ərəb Dövlətləri Liqasının iç üzünü 72 il əvvəl necə açdı?

Bu gün artıq əsas məramı Ərəb dünyasını birləşdirmək, bu ölkələrin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü, təhlükəsizliyini qorumaq olan Ərəb Dövlətləri Liqasının əslində bu toplumu və bütövlükde müsəlman aləmini parçalamaqla məşğul olduğu heç kim üçün sırr deyil. Amma açıq etiraf etmək lazımdır ki, 72 il bundan əvvəl yenicə yaranmış bu Liqanın əslində hansı çirkin məqsədlərə xidmət etdiyini, kimlərin əlində alətə çevriləyini duyub hiss etmək və bunu açıq şəkildə bəyan etmək böyük siyasi uzaqgörənlilik, yüksək diplomatik bacarıq, jurnalistik məharəti və nəhayət böyük cəsarət tələb edirdi.

F. İbrahimini məqalələrinin birində Parisdə olduğu müddətdə Fransanın müstəmləkəsi olan ölkələrin azadlıq hərəkatının rəhbərləri ilə görüşləri çərçivəsində Mərakeş İstiqlal Partiyasının sühl konfransında iştirak edən nümayəndə heyətinin üzvləri ilə aparlığı danışqlar barədə belə yazırı: "Sentyabrın 19-da "Lutsiya" otelində mən bir demokrat qəzet yazarının vəsitəsi ilə Mərakeş İstiqlal Partiyasının nümayəndə heyəti ilə tanış oldum. Otelin salonunda biz bir saatdan artıq səhəbet etdik. Azərbaycan hərəkatı haqqında geniş məlumatları var idi. Amma təəccüb edirdilər ki, bir müsəlman milləti Ərəb Dövlətləri Liqasının köməyi olmadan necə öz azadlığını əldə etməyə müvəffəq olmuşdur. Danışqdan başa düşdüm ki, Mərakeş İstiqlal Partiyasının nümayəndləri Ərəb Dövlətləri Liqasının başında duranları və imperialist dövlələrin planlarını icra edənləri tamamilə tanımamışlar. Ərəb Dövlətləri Liqası onların nəzərində böyük bir milli qüvvə kimi görünürdü və ona görə də belə düşünürdülər ki, bütün müsəlman xalqlarının nicası bu qüvvədən asılıdır.

Davamı səh.13-də

Əvvəli səh.12-də

Mən Ərəb Dövlətlərini Liqasının nə olduğunu və həqiqi mahiyyətini onlara üzah etdim ki, həqiqi azadlıq əldə etmək və öz müqəddəratına sahib olmaqdan ötrü yalnız bir qüvvəyə söykənməlidir. O da millətin birliyi və bu birlikdən əmələ gələn qüvvədir."

Zənnimizcə əlavə şərhə ehtiyac qalmır. Təsadüfi deyildir ki, Paris Sülh Konfransı barədə F.İbrahimidən ardıcıl, izahlı, doğru məlumat alan S.C. Pişəvəri 1946-cı il sentyabrın 3-də ADF-nin təsis olunmasının 1 illiyi münasibətilə Təbriz teatr salonunda keçirilən bayram mərasimində böyük fəxrlə demişdir: "İndi Sülh Konfransında təkcə Yaxın Şərqi dən yox, Əlacəzair və Tunisdən gələn mətbuat nümayəndələri də demişlər ki, onlar da bizim böyük işimizi alqışlayırlar."

Əsarət zəncirləri əbədi deyil

Məlum olduğu kimi, "21 Azər" Hərəkatının qələbəsinin düz 1 ilinin tamamında-1946-cı il dekabrın 12-də şah rejimi 13 iyun 1946-cı il tarixli Təbriz-Tehran müqaviləsinin şərtlərini namərdəcəsinə pozaraq Azərbaycana hücum etdi. Həmin gün F.İbrahimini öz məsləkdaşları ilə birlikdə ADF MK-nin binasında barrikada quraraq 34 saatlıq müqavimətdən sonra həbs olundu. 6 aylıq məşəqqətlərə dolu zindan həyatı zamanı İran mətbuatında onuna sual-cavab əsasında dərc olunmuş yazıların birindəki bu epizod polad iradəli qəhrəman soydaşımızın vüqarını, qürurunu, mögrurluğunu, necə böyük əqidəyə, iradəyə sahib olduğunu bir daha nümayiş etdirir:

"-Siz prokuror olduğunuz zaman hansı işləri icra etmisiniz?

-Biz məhbusların cinayət işlərini araşdırıq, mürtece qanunlar əsasında həbs olunmuş günahsız insanları azad etdik. Xalqın hüquqlarını müdafiə etməklə onları satqın hakimlərin zülmündən xilas etdik.

-Bəs o xalq haradadır, niyə sizin ölmənizi istədilər?

-Mənim kimilərinin ölümünü istəyənlər imperialist ağalarının göstərişlərini yerinə yetirən mürtece Tehran hökumətidir. Bu gün xalqın əl-ayağı, fəhlə, kəndlə, zəhmətkeş və həmçinin əli qələm tutan ziyanlıların dili bağlanmışdır. Amma bu əsarət zəncirləri əbədi deyil və onların qüdrətli əlləri ilə açılacaqdır."

Edam öncəsi son arzu:**"Mənim kostyumumu gətirin"**

Firidun İbrahimiyə mayın 23-də sübh tezdən asılıcaqlarını demisidilər. Ona görə də haqqında çıxarılmış edam hökmünün icrasından 2 gün əvvəl o, Paris Sülh Konfransına gedərkən aldığı kostyumunun zindana gətirilməsini xahiş edir. O məşum gecəni-1947-ci il mayın 22-dən 23-nə keçən gecəni ölüm hökmü altında yaşayan Firidun İbrahimini səhər açılanadək zindan yoldaşlarına hər bir insanın xalq və Vətən qarşısında borcundan, mübarizə dolu həyatın şirinliyindən danışır. Səhər tezdən üzünü qırxdıqdan sonra ağ köynəklə həmin kostyumunu geyinir

və ən çox xoşadığı qırmızı qalstukunu boynuna taxaraq edama hazır olduğunu nümayiş etdirir.

Milli Hökumətin Baş prokuroru bu prosesi bir qədər heyrot, bir o qədər də təəccübə izleyən kamerası yoldaşının sual dolu baxışlarını belə bir sualla cavablandırır:

-Biz öz həyatımızı bütünlükə paklıq və şərəf içində keçirdik, niyə dar ağacı altına əzgin, pərişan halda və çirkli vəziyyətdə getməliyik?"

Salam, dar ağacı!..

Kim bilir, bəlkə də şair Rüstəm Behrudi dərc edildiyi gündən dillər əzbəri olan məşhur "Salam, Dar ağacı!" şeirini bütünlükə "şərəf və paklıq içərisində yaşadığı həyatı"nın sonunda belə ölümün gözünün içində dik baxan, dar ağacının altına pərişan, kədərli halda, nimdaş məhbus paltrında deyil, səliqəli geyimdə, gülümşəyərək, qürurla gedən Güney Azərbaycan Milli Hökumətinin qu-rucularından biri və baş prokuroru Firdun İbrahimini haqqında yazıb. Şeirdəki bu misraları bir daha döñə-döñə oxuduqdan, F. İbrahiminin əsrə bərabər 28 illik nakam həyatının hər anını bir daha gözlərim öndən canlandırdıqdan sonra əmin oluram ki, yox, burada "bəlkə" tərəddüdünə yer yoxdur:

Yolumu gözlədin hər səhər-axşam,

Salam, Dar ağacı!

Əleyküm-salam.

Əcəllə ölməyə doğulmamışam,

Salam, Dar ağacı!

Əleyküm-salam.

O hansı millətdir, taleyi sirrdir?

Yüz adla bölündü, yenə də birdir!

Məni hüzuruna bu dərd götirdi,

Salam, Dar ağacı!

Əleyküm-salam...

Şahidlər söyleyirlər ki, dan yeri hələ tam ağarmamış, səhər saat 4 radələrində F.İbrahimini Təbrizin Səttatxan meydانında yerləşən "Gülüstan" bağının qarşısındakı "Saat qabağı" deyilən yerdə qurulmuş dar ağacının altına götirdilər. Cəllad kəndiri onun boynuna keçirməmişdən öncə gözlərini qapadı və vida əlaməti olaraq üzünü Savalan dağına təref turaraq ulu Savalana başı ilə təzim etdi. Sonra cəlladların çəkic zərbəsi sandıqları uca və ötkəm səsle: "Yaşasın Azərbaycan! Yaşasın azadlıq! Məhv olsun istibdad! Yaşasın İran xalqlarının birliyi!"-dedi və bu vüqarını, bu qürurunu, bu mögrurluğunu kəndir boğazına keçirilən anda da qoruyub saxladı...

Şahidlər nə deyirlər?

Milli Hökumətin üzvlərindən biri, zindanda Firidun İbrahimini ilə eyni kameralda saxlanılan Müseyid Muradxanının hazırlıda Bakıda yaşayan qızı, həkim-stomatoloq Mahirə Muradxanı hər saniyəsi dəhşət saçan o müdhiş günü göz yaşları içərisində belə xatırlayıb:

-O zaman mənim 10 yaşım var idi. Atam Firidun İbrahimini ilə bir kameralda yatırdı. Anamın hər gün dustaqlar üçün hazırladığı yeməyi zindana mən aparırdım. Edamdan 2 gün əvvəl səhər tezdən məktəbə gedərkən gördüm ki, hərbçilər "Saat qabağı"nın qarşısında quyu qazib direklər basdırırlar. Məktəbdən qayıtdıqdan sonra gördüklorları-

oldum ki, bu gün artıq o taylı, bu taylı Azərbaycanımızda milyonların qəlbində özünə əbədi abidə quran, 28 illik qısa həyatında əsrə bərabər işlər gören F. İbrahimini həqiqətən qibtə ediləcək şəxsiyyətlərdəndir.

"Gün gələcəkdir ki..."

Bu qənaətində tamamilə haqlıdır Adilə xanım. Çünkü bu dünyaya müxtəlif missiyalarla gələn, heç də hər kəsə qarşısına qoyulan missiyani yerinə yetirmək nəsib olmayan adına həyat dediyimiz özümüz yolunda, özü də qısa özümüz yolunun sonunda qibətə ediləcək şəxsiyyət mərtəbəsinə yüksəlib özündən sonra gələn nəsillərin qəlbində əbədi heykələ çevrilərək, edam kürsüsündə belə temsil etdiyi xalqın işqli gələcəyinə sonsuz inam ifadə etmək həqiqətən də böyük xoşbəxtlikdir. "Gələcək zəhmət təri tökən, işin coxluğundan əlləri qabar bağlaşmış insanlarındır. Həmin qabarlı əllər bütün zindanların və işgəncə yerlərinin qapularını açacaq, bütün cəllad və zülmkarları məhv edəcəkdir. Gün gələcəkdir ki, bütün İran xalqını öz hüquqlarından məhrum edənlər, onların mədəniyyət və milli qürurlarını tapdalayanlar, öz ciblərini və kisələrinin qızılla doldurmaq xatirinə zəhmətəş insanları istismar edənlər xalq qarşısında törətdikləri xəyanət və cinayət əməllərinə görə cavab verməyə məcbur olacaqlar." Hər kəlməsi atom silahından da təsirli bu ittiham dolu sözlər əslində Firdun İbrahiminin ona qarşı qurulmuş qondarma məhkəmədə çıxarılan edam hökmündən əvvəl başda Pəhləvi sülaləsi olmaqla şah rejimiňə oxuduğu ölüm hökmü idi və bu hökm ötən əsrin 70-ci illərinin sonunda İran xalqlarının "qabarlı əlləri" ilə icra edildi.

Fəqət, bu gün nə ömrünün yenicə çiçəklənməyə başladığı bir vaxtda qəddar şah rejimi tərəfindən amansızlıqla qətlə yetirilən Firdun İbrahimini və onun mübarizə yoldaşları, nə də bu vəhşi qətlin təşkilatçıları və icraçıları həyatda yoxdurlar. Amma müxtəlif düşərgələrə məxsus bu insanların adları cəmiyyət arasında fərqli assosiasiya doğurur. Həyatını xalqının azadlığı və xoşbəxt gələcəyi naminə qurban vermiş Firdun İbrahimini kimilər RƏHMƏTLƏ, bu azadlıq və xoşbəxtlik yolunda buxov olan zalımlar isə LƏNƏTLƏ xatırlanırlar...

**Əhməd Qurbanoglu,
"Iki sahil" qəzeti**

Onun jurnalistikasından bir neçə yarpaq

Mətbu nəşrimizin F.İbrahiminin yubileyi ilə bağlı sayına "Azərbaycan" qəzetində gedən yazılarından bir-neçəsini təqdim edirəm.

Bildiyiniz kimi onun bu qəzətdəki yazıları "F.İ.", "F", "Rahgüzər" imzaları və hüquqi müstəvidə olan materialları və cavabları isə "Azərbaycan" qəzeti adından getmişdir. Bunların hər birində mütəfəkkir fikri, mövzulara kamil jurnalist yanaşması nəzərə çarpar.

Məsələn, mətbu nəşrin 58-ci sayındaki 3 yazını götürək. Qeyd edək ki, "Bizim birinci vəzifəmiz", "Təbriz şəhər bələdiyyə meydanında otuz min nəfərlik mitinq" və "Azərbaycan qəzətinin möhtərəm müdürü" sərlövhəli yazılar fars dilindən tərcümədir. Bu dövr çox həssas və ADF-nin, onun sıralarının, mübarizəsinin formalasdığı və möhkəmləndiyi, eyni zamanda Azərbaycan Xalq Konqresinə, yerli seçkilərə və milli hökumətə doğru bir həzərliq mərhələsi idi. F.İbrahim belə bir mərhələdə bütün savadı, qabiliyyəti, enerjisi ilə xalqının azadlığı və milli hüquqlarının əldə edilməsi yolunda çalışırdı.

Hörmətlə,
Səməd Bayramzadə,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Bizim birinci vəzifəmiz

Gündən-güne bizim xalqımızın taleyi ni və həyatını öz alçaq arasdırmalarının oyuncagına çevirmiş bir ovuc beynəlxalq avantürin həyasiqliğι artır. Bizim hakim orqanlar konstitusiyanın maddələrinin üzərindən xətt çəkərək var gücü ilə azadlığın və demokratianın təsirlərini qəti surətdə aradan qaldırırlar. Onlar bu xain məqsədlərinin çatmaq üçün heç bir cinayətdən belə çəkinmirlər.

Rza xanın dövlət aparıcı olduğu kimi qalmışdır. Polis müstəqil olaraq öz alçaq fəaliyyətini davam etdirir. Ölkənin parlamenti və bütün hakim orqanlar ordun qərargahının əlindədir. Sifarişlə seçilmiş deputatlar, Rza xanın qara nökərləri və dəfələrlə ölkəni satmaq üçün dəllallığı öhdəsinə götürmüş şəxslər bu çirkin planın yerinə yetirilməsi yolunda qanuna zidd olaraq heç bir fəaliyyətdən çəkinməmişlər.

Xarici imperialistlərin alçaq planlarının yerinə yetirilməsində öz imtahanlarını vermiş nazirlər, xain Seyyid Zyaəddinin əli ilə çevrilişi həyata keçirmiş və milli hökumətin əsaslarını laxlatmış həmin qüvvələr İranda azadlıq ocaqlarını söndürmək üçün Rza xan adlı bir nökəri vəzifəyə götirdilər və Saed kimi, Sədr kimi insanların hökumətlərini himayə etdirilər. Bu adamlar hökumət qüvvələrinin başında durmuş və bütün qüvvələrini azadlıqsevər və demokratik hərəkatların qəti şəkildə məhv edilməsinə təmərküzləşdirib işə başlamışlar.

Aydındır ki, dünyanın başqa ölkələrindəki böyük dəyişiklikləri nəzərə alaraq Avropanın bütün yerlərində demokratik hərəkatlar inkişaf edib genişlənmişdir. Bununla belə qan içən canavar faşizmin tamamilə məğlub olmasından sonra da bu vəziyyətin davam etməsi, onun indiki irticacı və faşist Tehran hakimiyətinin

təzyiqi altında qərar tutması bizim üçün mümkün olan şey deyildir. Ölkənin və İran daxilində yaşayan xalqların idarə edilməsini xəyanətkarlara və azadlıq şəhidlərinin qanına bulaşmış əllərə, azadlığın və demokratianın düşmənləri sayılan şəxslərə tapşırmaq Azərbaycan övladlarının fədakarlığı ilə əldə edilmiş konstitusiyaya və qanunçuluğa bir xəyanətdir.

Konstitusiyanın bütün müqəddəs prinsiplərinin ayaq altına qoyulması, parlamentin bağlanması, seçkilərin dayandırılması, yaxud uzadılması konstitusiyaya qarşı açıq aşkar qiyam, milli hökumətə qarşı sui-qəsd hazırlanması xalqımıza qarşı alçaldıcı bir mühəribənin əlan edilməsidir.

Halbuki, Tehran hökuməti demokratianın məhv edilməsi və azadlıq işığının söndürülməsi üçün inadkarlıq göstərir. Bir halda ki, 14-cü çağırış Məclis (parlament) konstitusiyanın müqəddəs maddələri üzərindən xətt çəkir və azadlığın məhv edilməsi üçün qorarlar qəbul edir, bizim üçün yalnız bir yol qalır: biz var qüvvəmizlə öz hüquqlarımızı, məşrutəni və konstitusiyani müdafiə etməliyik.

F.
"Azərbaycan" qəzeti,
say 58, 19.11.1945

Təbriz şəhər bələdiyyə meydanında otuz min nəfərlik mitinq

Bazar günü noyabr ayının 18-də günorta saat 15:00-dan başlayaraq şəhər zavod və fabriklerinin müxtəlif dəstələrdən ibarət fəhlələri, Təbriz ətrafindakı kəndlərin kəndliləri, firqə hövzələrinin üzvləri, sənətkarlar, insanların müxtəlif təbəqələri Azərbaycan xalqının arzularını göstərən "Yaşasın Azərbaycan xalqı", "Yaşasın Azərbaycanın Milli Muxtarıyyati", "Yaşasın əyalət və vilayət əncümənləri", "Yaşasın konstitusiya" kimi bu və başqa şüərlər şəhərin əsas küçələrindən keçərək şəhər bələdiyyəsinin böyük binasının qarşısındaki meydana axışırdılar. Havanın qarlı və soyuq olmasına baxmayaraq, saat 16:30-da otuz mindən çox adam meydanda toplasdı. İnsanların görünüşü mitinq iştirakçılarının əzm və mətanətini göstərirdi. Bayraqları və müxtəlif şüərlər bu əzəmətli mitinqə çox maraqlı və həyəcanlı bir mənzərə bağışlamışdı. Bu əzəmətli mitinq Azərbaycan xalqının öz azadlığını və milli muxtarıyyatını əldə etmək üçün sarsılmaz iradəsini göstərirdi. İntizama məsul olan adamlar son dərəcə həssaslıqla öz vəzifələrini icra edərək bu böyüklükde bir

mitinqi tam qayda ilə idarə edirdilər. Bu qəbilədən olan böyük milli toplantıda bizim qayda-qanuna riayət etməyimiz azadlıq düşmənlərinin gözünə batan tiikan kimidir. Saat 16:30-da Azərbaycan Demokrat Firqəsinin əziz rəhbəri

cənab Pişəvəri toplaşanların həyəcanlı hissleri və ura səsleri altında tribunaya qalxdı. Onun nitqi ümumi həyəcanın və hissələrin nəticəsində ura səsleri ilə kəsilmişdi. O, Demokrat Firqəsinin bütün Azərbaycanda asayışın qorunması ilə bağlı vezifələrindən səhəbət açdı. Sonra cənab İlhami əyalət və vilayət əncümənlərinin təşkili haqqında icmal şəklində şərh verdi və Milli Məclis (parlament) seçkilərin başlanması bildirdi. Sonra milli şair və Azərbaycan fəhlə birliyinin sədri cənab Biriya Azərbaycanın qanuni tələblərini elan edib əyalət və vilayət əncümənlərinin təşkil olunmasını və Milli Məclis seçkilərin başlanması Azərbaycan fəhlələri və zəhmətkeşlərinin böyük kütlələri adından ciddi surətdə tələb etdi. Mitinqin sonunda yerli mitinqlər zamanı Təbriz şəhərində Azərbaycan xalqının böyük konqresinde iştirak etmək üçün seçilmiş adamların siyahısı yenidən təsdiq olundu. Bazar günü mitinqi böyük əzəmətlə, yekdilliliklə, bütün sitayış olunası hissələrə Azərbaycan Demokrat Firqəsinin Mərkəzi Komitəsindən ciddi suretdə tələb etdi ki, Azərbaycan xalqının arzularının yerinə yetirilməsində Azərbaycan xalqına rəhbərliyi öhdəsinə götürür. Xüsusi ilə tələb etdi ki, əyalət və vilayət əncümənlərinin təşkil olunmasını və Milli Məclis seçkilərin başlanması sürətləndirsin.

Miting axşam saat 17:30-da ümumi sevinc hissələri altında sona çatdı.

Rahgüzər.
"Azərbaycan" qəzeti,
say 58, 19.11.1945

Azərbaycan qəzətinin möhtərəm müdürüne

Qəzətin 56-ci nömrəsində jandarm məmurlarının zülm və cinayətləri haqqında verilmiş şərh oxuduq. Əlbəttə, əvvələr də Azərbaycan Demokrat Firqəsi vəsisi ilə elan olunmuş jandarm məmurlarının zülm və cinayətlərinin bir hissəsi araşdırılır. Lakin qəzətin bu sayında jandarm məmurları əleyhino yeni cinayətlər yazılığından və bu cinayətlər haqqında prokurorluqda məlumatlar olmadıqdan xahiş edirik, bu barədə müzakirələr aparmaq və Azərbaycan qəzətinin redaksiyasına daxil olmuş sənəd və məlumatlara baxmaq üçün bir nəfəri prokurorluqə ezam edəsiniz. Sonda xatırladıq ki, Azərbaycan qəzətinin 56-ci sayı təsadüfən mənim əlimə düşmüdü. Bundan sonra qəzətin dərc etdiyi məlumatlar ilə fasılısız tanış olub lazımi

tədbirlər görmək üçün bundan sonra məni də qəzətin işçilərindən hesab edib müntəzəm şəkildə qəzətləri birbaşa mənə göndərəsiniz.

Təbriz vilayət prokuroru Musəvi.

"Azərbaycan" qəzeti adından (Firudin İbrahim) - doğrudan da, bir xoşbəxtlikdir ki, cənab prokuror özündə cürət tapıb jandarmeriyanın zülm və cinayətləri haqqında fikir bildirə bilməmişdir. Doğrudan da, utandırıcıdır ki, prokurorluqda yiğilmiş minlərlə işdən nümunə kimi birinə də axıracan baxılmamışdır və kiçik bir nəticə belə əldə edilməmişdir. Yaxşı olardı ki, cənab prokuror Azərbaycan Demokrat Firqəsi tərəfindən asayışın qorunması və qanunun icra olunması haqqında prokurorluğa göndərdiyi müraciətlərdən heç olmasa birini nəzərdən keçirəydi və bununla heç olmasa bir dəfə öz vəzifəsini yerinə yetirib zülm və zoraklıqların qarşısını alayıdı. Cənab prokuror, doğrudan da, sizin dəlilləriniz əcaib və gülməlidirlər. Nəcə olar ki, siz prokuror ola ola, yeganə yerli qəzeti təsadüfən oxuyursunuz. Məlum olur ki, siz çox hündür yerlərdə əyləşirsiniz və aşağı enmek istemirsiz və qəzətlərə oxuyub onlar vasitəsi ilə sizin səlahiyyətinizdə olan ərazilərdə baş verən cinayətlərdən xəbərdar olursunuz. Allah ömrünüzü uzun eləsin. Bütün İran böyüklərinin də sizin kimi iftixarı budur ki, qəzət oxumurlar. Əgər təsadüfən qəzətdə onların adı çəkilsə dostları təsadüfü şəkildə qəzəti onlara göstərirlər.

Cənab prokuror, siz qanun keşikçisiiniz. Qəzətin vəzifəsi həqiqətləri bəyan etməkdir. Biz qəzətdə heç vaxt həqiqətləri göstərməyi unutmurq. Ancaq bu sizlərisiniz ki, gözləyirsiniz hər bir şeyi birtəhər öz başınızdan uzaqlaşdırırsınız. Zahiri işlərlə əsl vəzifənin yükünün altından qaçırsınız. Cənab prokuror, sizin qəzətin redaksiyası ilə nə işiniz var? Dirilərlə görüşün, minlərlə günahsız kendililəri görməyə teləsin. Bunları hansı məhkəmə məhkum etmişdir və onları azadlıqdan məhrum etmişdir. Bu sizin qanuni vəzifənidir. Siz bir qədər insanları düşünün. Qanunu yaxşı bilirsınız, lakin onları icra etmek istemirsınız. Siz şəxsən jandarm məmurlarının törətdiyi cinayətlərə şərķisiniz. Siz yaxşı bilirsınız ki, qanuni məhkəmə hökmü olmadan ölkə vətəndaşlarını azadlıqdan məhrum etməz. Siz deyə bilməzsınız ki, mən bunları bilmirdim. Ona görə ki, bu sizin zərərinizdərdir. Prokuror ayıq olmalıdır, cinayətləri təqib etmeli, zülm edən məmurları cəzalandırmalıdır. Qəzətin, yuxarıda dediyim kimi, hadisələri yazmaqdən və həqiqətləri elan etməkdən başqa vəzifəsi yoxdur. Siz gərək günahkarlara qarşı cinayət işi açısanız. Siz gərək təkəbbür və nifrot daşlarını etəyinizdən töküb qəzət redaksiyalarına gedəsiniz və həqiqəti axtarasınız.

Prokuror adı adam deyildir. O qəzətləri icmal halında olsa belə oxumalıdır. O ki, qaldı yeganə yerli qəzət olan partiyamızın orqanı olsun, cənab prokuror, qazının yanına tək getməyin.

"Azərbaycan" qəzeti,
say 58, 19.11.1945

Tələbə baxışı, tələbə sözü

Azərbaycan xalqının tarixində müstəsna xidmətləri olan şəxsiyyətlər, görkəmlə siyaset və dövlət adamları çox olmuşdur. Bunlar zaman zaman gördüklor böyük işləri və əməlləri ilə yadda qalmış, unudulmamışdır.

Tarixi bəsirət, irəlini görmək nadir bir hissdir. Təbiət bu keyfiyyətləri yalnız seçilmiş adamlara - zəmanəti çox-çox qabaqlayan görkəmlə mütefəkkirlərə verir. Biz elə xalqı ki, böyük dahişər - dünya miqyasında şöhər tapan şəxsiyyətlər yetirmişik. Azadlıq uğrunda canını, həyatını, xoşbəxtiyini, ailəsini düşünmədən əlində silah alıb vuruşan, hələk olan, qəribliklərə vətən həsrəti çəkən, vətən həsrətə də dünyalarını dəyişen Emin Umani, Əbdüleli Draxşani, İsmayıllı Sadıqi, Cəlil Xudadatza və digər həmvətələrimizin adları bizlərə məlumdur. Dillər əzbəri olan Firdun İbrahiminin isə özü bir tarixdir.

Firdun İbrahimini Qəni oğlu 1918-ci ildə noyabr ayının 21-də Cənubi Azərbaycanın Astara şəhərində dünyaya gəldi. Lakin bütün İran miqyasında milli qəhrəman kimi tənində. Tehran Universitetinin hüquq fakültəsində təhsil aldığı 1941-ci ildə İranın Tədə Partiyasının üzvləri sırasına qoşulur.

Siyasi və ədəbi fəaliyyətinə o vaxtdan universitet tələbəsi kimi başlamış və az müddətdə siyasi məqalələri ilə rəğbat qazanmışdır. Böyük inqilabçı Seyid Cəfər Pişəvərinin tərəfindən 1943-cü ildə "Ajir"

qəzeti olunduqdan sonra həmin nəşrlə əməkdaşlıq etmiş və redaksiya heyətinin üzvlüyüne seçilmişdir. O, məqalələrində imperializm və ölkədaxili satqınları ifşa edirdi. O, "Ajir"lə yanaşı, digər qəzet və jurnal-lara da məqalələr yazır. Bu dənəmdə yazıları Tüdə Partiyasının rəsmi

minin "Azərbaycan danışır...İftixarlı tariximizden bir neçə laqət səhifə" adlı silsilə məqalələri 31 oktyabr - 21 noyabr 1945-ci il tarixləri arasında "Azərbaycan" qəzetiinin (Azərbaycan Demokratik Fırqəsinin orqanı) 42-ci sayından başlayaraq 60-ci sayı da daxil olmaqla ayrı-ayrı baş-

məklə göstərim ki, o, kimdir, tarixi keçmişidir və ulu babaları kimlər olub. Onlar öz milli heysiyyətlərini qorumaq üçün hansı fədakarlıqları etmişlər? İsteyirəm ki, azad və demokratik bir cəmiyyətdə özüne aid yerini və mövqeyini əldə etmək üçün yağıa qalxmış Azərbaycan millətinin

xalqını, milli varlığını, qurdüğü Milli Hökumətin islahatlarını, azərbaycanlıq ideyalarını özü üçün əsas fəaliyyət xətti kimi qəbul etmiş və son nəfəsinə kimi də bu prinsiplərə sadıq qalmışdır.

Paris Sülh Konfransı barədə Firdun İbrahimidən ardıcıl, izahlı, doğru və düzgün məlumat alan Seyid Cəfər Pişəvəri 3 sentyabr 1946-ci il tarixinde Azərbaycan Demokratik Fırqəsinin təsis olunmasının bir illiyi münasibətlə Təbriz teatr salonunda təşkil olunmuş bayram mərasimindəki nitqində böyük bir fəxrlə qeyd etdi: "İndi Sülh Konfransında Yaxın Şərqdə yox, bəlkə Əlcəzair və Tunisidən gələn mətbuat nümayəndələri də bizim nümayəndələrə demisər ki, onlar da bizim böyük işimizi alqışlayırlar".

Bu, F. İbrahimini istedadının, gərgin və səmərəli fəaliyyətinin neticəsi kimi dəyərləndirilə biləcək misiləz xidmetdi.

TARİX YARADANLAR

qəzeti olan "Rəhbər", antifaşist "Mərdom" və İranın Fəhlələr Birliyinin Mərkəzi Birləşik Şurasının rəsmi orqanı "Zəfər" və sair mütərəqqi qəzətərdə çap olunur.

Firdun İbrahimini 1942-ci ilin iyun ayında Tehran Universitetinin siyasi hüquq ixtisası üzrə məzunu olmuşdur. O, ana dili olan Azərbaycan türkçəsindən savayı fars, fransız və ərəb dillerini mükəmməl bildirdi. Həmin çağlarda İranın Xarici İşlər Nazirliyi və "İttihad" tərəfindən ona əməkdaşlıq teklifi olunmuşdur, lakin o, xalqa xidməti, imperializm və daxili irtica ilə mübarizəni üstün tutduğu və özünün əsas vəzifəsi hesab etdiyinə görə həmin təklifləri redd etmiş və ana yurdu Azərbaycana qayitmışdır. 5 sentyabr 1945-ci il tarixinde Azərbaycan Demokratik Fırqəsinin rəsmi orqanı "Azərbaycan" qəzeti ilə əməkdaşlığı başladı. Firdun İbrahimini elə həmin tarixdən də "Azərbaycan" qəzeti ilə əməkdaşlığı başlıdı. Firdun İbrahimini

liqlər altında çap olunmuşdur. Bu yazarlar Firdun İbrahiminin müqəddiməsindən və Azərbaycanın qədim tarixi, əhalisi, onların milli kimliyi, bu diyarın azadlığı, istiqlaliyyəti uğrunda apardıqları mübarizə və fədakarlıqları, mədəniyyət tarixi, dövlət və ordu quruluşu, ədəbiyyatı, xətti, dili, siyasi təşkilatları, məzhebləri, geyim, adət-ənənələri eks etdir 19 məqalədən ibarətdir. Firdun İbrahiminin Azərbaycan mədəniyyəti, tarixi barədə məqalələri Azərbaycan xalqının milli qürur hissini oyanmasında mühüm rol oynamışdır.

Firdun İbrahimini bu toplunun tərtib olunması barədə əsl məqsədini özünün Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin orqanı "Azərbaycan" qəzətində fars dilində çap etdiyi müraciətdən sonra əsas yazmışdır: "Bu xatirələri yazmaqdə ilk məqsədim budur ki, Tehran boşbögazlarını yerində oturdum. Azadlıqsevər və iftixarlı millətimin hüququnu, tarixini və parlaq mədəniyyətini müdafiə et-

həqiqi kimliyini bütün dünyaya bildirəm".

Ədəbiyyatımızda müxtəlif bədii əsərlərdə Firdun İbrahiminin obrazı da yaradılmışdır. "21 Azər" Hərəkatını yaxından tanıyan və özü de əslen Güneyden olan Mirzə İbrahimov "Gələcək gün" əsərində Firdun İbrahimiyə yer ayırmışdır. Sonra Həbib Sahir, Fəthi Xoşinabi, Baləş Azəroğlu, Mədən Gülgün, Söhrab Tahir, Xəlil Rza, Arif Səfa, Tariyel Ümid kimi yazarlar da əzəsərlərində onun obrazını yaratmışlar.

Qeyd olunmalıdır ki, Paris Sülh Konfransında Firdun İbrahimini də Azərbaycan Milli Hökuməti adından 1946-ci il avqust ayının 10-dan Paris şəhərinin "Lüksemburq" qəsrində keçirilən iclaslarda iştirak etdi. Onun "Azərbaycan" qəzətinin 9 noyabr - 10 dekabr 1946-ci il tarixləri arasında çıxmış 23 sayında "Sülh uğrunda" başlığı altında Paris Sülh Konfransı barədə geniş hesabat xarakterli məqalələri dərc olunub. O, silsilə yazılarında Azərbaycanı, onun

Əsmər Hüseynova,
Azərbaycan Dövlət
Pedaqoji Universitetinin
tələbəsi

NƏSİLLƏRƏ ÖRNƏK SƏXSİYYƏTİN BƏDİİ OBRAZI ROMANDA

Azad fikrli olmaq, xalqın dördən yanmaq, milləti qəflət yuxusundan oyatmaq, müstəqil dövlət yaratmaq istəyi Firdin Qəni oğlu İbrahiminin həmişə qanında və canında dolaşırı. Bu fikirlər onu rahat buraxa bilməzdi, cənə, o, xalqının halına yanın igid oğul idi.

Azərbaycanın Firdin İbrahimini kimi olməz oğlunu xalqa daha yaxşı tanıtmaq üçün bir sırə yaşıçı və şairlər ona əsərlər həsr etmişlər. Böyük yazıçı, sənətkar Mirzə İbrahimov da "Gələcək gün" romanını yazarkən Firdin İbrahimini başqırdı. Baş nazir demişdir: "Biz Avropada sülh və təhlükəsizlik şəraitini yaratmalıyıq. Ona görə ABD kimi bir qurum yaratmalıyıq... Almaniyada yeni hückum qüvvəsindən mohrəm etmək lazımdır. Amma gərək keçmiş yaddan çıxardıb cəza verməkdən vaz keçə".

Firdin İbrahiminin ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, SSRİ və digər böyük dövlətlərin fəaliyyətləri, müzakirə etdikləri məsələlər, o dövrə mühərbiyədən sonrakı cəmiyyətin necə formalasdırıldı haqqında təhlilləri də diqqətəlayiqdir. Bu baxımdan onun U.Çörçilin çıxışından getirdiyi nümunə önemlidir. Baş nazir demişdir: "Biz Avropada sülh və təhlükəsizlik şəraitini yaratmalıyıq. Ona görə ABD kimi bir qurum yaratmalıyıq... Almaniyada yeni hückum qüvvəsindən mohrəm etmək lazımdır. Amma gərək keçmiş yaddan çıxardıb cəza verməkdən vaz keçə".

Sənan İmanov
ADPU-nun
filologiya fakültəsinin
II kurs tələbəsi

gələn bələlər onu qəzəbləndirirdi. Onu da həbs edib Firdin ilə eyni kameralar salırlar, lakin hakim dairələrin zülmündən cana gəlmış, fiziki cəhətdən zeifləmiş, əzizini Firdin təniyə bilmir.

Əsərin sonunda Firdinun dəmarlarında axan azadlıq istəyi yeri yetir, azad nəfəs allığı hiss edir. Sovet Ordusu Tehrana gelir. Xalqın azadlığı bərpa olur. Firdin Azərbaycana qaydır. Onun bundan sonrası hayatı işqli, parlaq və nəhayətsiz olacaqdır.

Firdinun insanı keyfiyyətlərindən biri özünü dəstə Kərim xanın həbs olunaraq edam olunmasından sonra təhlükəyə baxmayıraq onun həyat yoldaşı Xavərə bir qardaş kimi köməklik etməsindən gətirir.

Sovetlər Firdinun nəzərində dünya azadlığının böyük bir istinadlığı, məmər Hikmət İsfəhami ilə mübarizəsindən sonra həbs olunaraq Firdin xalqın halına yanır, insanların oyatmaq çalışır. Ata-anasını itirdikdən sonra əmisi Musa kişiyanın yanına gələn gənc burada kəndlilərin vəziyyətinə dözə bilmir. Kəndlilərin əşəqləri acıdan ölüyü, səfil vəziyyətdə kükərlərə dəlaşdırıb halda, hökümət rəhbərliyi ona öz halal zəhmətini artıq görür. Məhsulun yalnız 5-də 1-ni zəhmət çekmə verir.

Bələ bir hala dözə bilməyən Firdin etirazını bildirir. Dövlət məmərləri tərəfindən təqib edilir. Beləliklə, yaxınları onu qonşulquşda bir tövlədə gizlədirler. Oradan əmisiñin köməyi ilə qaçıq qurtulsa da, rahat ola bilmir. Yenə xalqı düşünür, mübarizəsini davam etdi-

Asiman Quliyeva
ADPU-nun filologiya
fakültəsinin III kurs tələbəsi

Dar ağacı ona baş əydi

Hekayə

Baharın son ayının ilk günü Təbrizin havaları isinsə də, zindan zirzomidə yerləşdiyi üçün hələ bəndin divarları qış soyugundan ayılmamışdı. Eni üç, uzunu dörd metr olan yer köhnə ədyalla örtülmüşdü. Divarları kir basmış, əyri-üryü bəlli olmayan cızıqlar divara eybəcər görkəm vermişdi. Tavanda əlçatmadı hündürlükdə balaca bir işq lampası ölüyirdi. Bəndin qapısında üzərində divarın təmizliliyini və yer örtüklərini, duvar-qapılarını nəzərdən keçirdi. Qayıtbərəsin dəftərində oturdu.

Zindan rəisi onunla birlikdə idi. Tapşırıq verdi: "Əyyub dayını yanına gətir"- deyib bənddən çıxdı. Zindanın təmizliliyini və yer örtüklərini, duvar-qapılarını nəzərdən keçirdi. Qayıtbərəsin dəftərində oturdu.

Əyyubun pərvəndəsini istədi. Əyyub hələ də ayaq üstə durmuşdu. Ona səndəlini göstərib oturmağın istədi. Rəis pərvəndəni onun qabağına qoyub kənarə çəkildi. Pərvəndəni varaqlayıb, oxuyandan sonra üzünü qocaya tutdu:

- Əyyub dayı, burada etiraf edib və barmaq basmışan ki, Mərohü Zeynalı qəsdən, ölüm amaci ilə vurmusun və məhkəmənin qərarına etiraz etmədən günahlarını boynuna almışan.

Əyyub əllərini bir-birinə sürterək, başını aşağı salıb: - Başına dönəm. mən savadsız bir adam nə bilim orada nə yazılıb, - dedi: - Məni heç danişdən olub ki, barmaq da basam? Bayaq dedim, indi də deyirom, kaş qiçım sinaydı o gün evdən bayira çıxmayıydim.

O fikrə dalaraq, pərvəndəni varaqlayıb, bir də oxudu. Cox susandan və düşünəndən sonra dedi:

- Əyyub dayı, o günü xatırlayırsan? Yadında qalanı və nə hadisə baş verdiyi deyə bilərsəm?

Qoca yerində bir az qurdalandı. Sanki danışmağa söz axtarırdı. Haradan, nə yerdən başlamaq üçün yaddasını əlek-vələk edirdi. Dərindən nəfəs alıb köks ötdü:

- Yazın, orta ayının ilk on günlüyü olardı bala. Səhər çağı sübh namazından sonra mənim su növbəm idi. Hava hələ qaranlıq idi. Yuxudan ayıldım. Dedim bivaxta qalmayım, namazı da elə örtüdə qıllaram. Durdum ayağa bağılananı və beli götürüb getdim

də qismətim bu imiş qadan alım. Nə bilim, kaş o gün heç evdən bayira çıxmayıydım. İşdir başıma gelib, kişinin də başına iş gələr, qadan alım"... demişdi.